

Έτος Ίδρυσης 2006

ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ

Ινστιτούτο Μικρών Επιχειρήσεων
ΓΣΕΒΕΕ

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Πολύ λίγα και πολύ ...τοξικά
Οικονομικά μέτρα ανά τον κόσμο για την
αντιμετώπιση των επιπτώσεων από την πανδημία
του κορονοϊού (Covid-19)

Λεωνίδα Βατικιώτης
Επιστημονικό στέλεχος ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ

No.10|2020

Έτος Ίδρυσης 2006

ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ

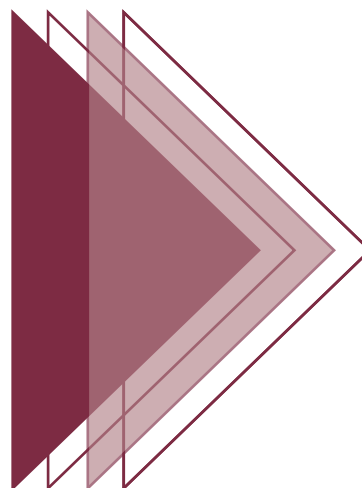
Ινστιτούτο Μικρών Επιχειρήσεων
ΓΣΕΒΕΕ

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Πολύ λίγα και πολύ ...τοξικά
Οικονομικά μέτρα ανά τον κόσμο για την
αντιμετώπιση των επιπτώσεων από την πανδημία
του κορονοϊού (Covid-19)

Λεωνίδα Βατικιώτης

Επιστημονικό στέλεχος ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ

ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ

Ινστιτούτο Μικρών Επιχειρήσεων

Γενικής Συνομοσπονδίας Επαγγελματιών Βιοτεχνών Εμπόρων Ελλάδας

Αριστοτέλους 46, 104 33 Αθήνα

Τηλ: 210 8846852, Φαξ: 210 884653

Email: info@imegsevee.gr

www.imegsevee.gr

Τίτλος: «Πολύ λίγα και πολύ ...τοξικά. Οικονομικά μέτρα ανά τον κόσμο για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων από την πανδημία του κορονοϊού (Covid-19)»

Τύπος δημοσίευσης: Ερευνητικά Κείμενα ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ

Χρονολογία δημοσίευσης: Απρίλιος 2020 Νο: 10/ 2020

Συγγραφέας: Λεωνίδα Βατικιώτης

Σχεδιασμός - σελιδοποίηση: Γιάννης Μισεντζής

Βιβλιογραφική αναφορά:

Βατικιώτης Λ. (2020), «Πολύ λίγα και πολύ ...τοξικά. Οικονομικά μέτρα ανά τον κόσμο για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων από την πανδημία του κορονοϊού (Covid-19)», *Ερευνητικά Κείμενα ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ* 10/2020, Αθήνα: ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ, σσ. 36

Οι γνώμες που διατυπώνονται και τα επιχειρήματα που χρησιμοποιούνται στο παρόν Ερευνητικό Κείμενο δεσμεύουν μόνο τους συντάκτες του και δεν αντικατοπτρίζουν κατ' ανάγκη τις επίσημες απόψεις του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ και της ΓΣΕΒΕΕ

Το παρόν ερευνητικό κείμενο εκπονήθηκε στο πλαίσιο του Υποέργου 1: "Μηχανισμός μελέτης και ανάλυσης οικονομικού περιβάλλοντος λειτουργίας μικρομεσαίων επιχειρήσεων" της Πράξης "Παρεμβάσεις της ΓΣΕΒΕΕ για τη συστηματική παρακολούθηση και πρόγνωση αλλαγών του παραγωγικού και επιχειρηματικού περιβάλλοντος των μικρομεσαίων επιχειρήσεων" με κωδικό ΟΠΣ 5003864, του Επιχειρησιακού Προγράμματος Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία (ΕΠΑΝΕΚ)

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η απότομη διακοπή πολλών οικονομικών δραστηριοτήτων τον Μάρτιο του 2020 για να αποτραπεί η εξάπλωση της πανδημίας που προκάλεσε ο Covid-19 οδήγησε σε μια ύφεση μεγαλύτερη ακόμη κι εκείνης του 2008. Όλες σχεδόν οι χώρες του κόσμου παρενέβησαν αποφασιστικά και σχετικά έγκαιρα έλαβαν μέτρα άμβλυνσης των συνεπειών που η αξία τους μέχρι τις 27 Μαρτίου ανερχόταν σε 7 τρισ. δολ. (CNN, 2020). Το ποσό ωστόσο όσο μεγάλο κι αν φαίνεται υπολείπεται των περιστάσεων μιας και δεν κατάφερε να αποτρέψει την μεγαλύτερη ύφεση από την εποχή του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου, για τις περισσότερες χώρες του κόσμου. Τα μέτρα που ανακοινώθηκαν στρέφονταν κυρίως σε τρεις κατευθύνσεις: Πρώτο, άμεσες εισοδηματικές ενισχύσεις, δεύτερο, παρατάσεις στην εξόφληση φορολογικών και ασφαλιστικών υποχρεώσεων προς το δημόσιο και σπανίως προς τις τράπεζες και, τρίτο, παροχή εγγυήσεων για δάνεια κι ευνοϊκότεροι όροι δανεισμού.

Η πείρα του 2008 έδειξε ότι η πλημμυρίδα νέων δανείων μπορεί βραχυπρόθεσμα να εγγυήθηκε την αποπληρωμή προηγούμενων δανείων, μακροπρόθεσμα ωστόσο οδήγησε στην υπερχρέωση και αύξησε την αστάθεια του συστήματος. Μείωσε την ικανότητα ακόμη και κυρίαρχων κρατών να αντεπεξέρχονται σε εσωτερικά και εξωτερικά οικονομικά σοκ. Χαρακτηριστική περίπτωση είναι οι χώρες του ευρωπαϊκού Νότου. Από την άλλη, όπου εφαρμόστηκαν δημοσιονομικά μέτρα με την μορφή άμεσων ενισχύσεων επέτρεψαν την ταχύτερη έξοδο από την κρίση. Χαρακτηριστική περίπτωση είναι η Κίνα και σε μικρότερο βαθμό οι ΗΠΑ.

Μέχρι στιγμής, η προτίμηση που δείχνουν τα ευρωπαϊκά όργανα και πολλές κυβερνήσεις σε δάνεια και παρατάσεις στην εξόφληση φόρων και ασφαλιστικών εισφορών, αφιερώνοντας ελάχιστους πόρους σε άμεσες εισοδηματικές ενισχύσεις, δεν προδιαγράφουν μηδενικές απώλειες για τους μισθωτούς, τους αυτοαπασχολούμενους και τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις. Όλες οι εκτιμήσεις δείχνουν πώς η άρση των μέτρων περιορισμού της κυκλοφορίας θα συνοδευτεί από αυξημένη ανεργία για μεγάλο χρονικό διάστημα, καθήλωση μισθών και λαϊκών εισοδημάτων και περαιτέρω μονοπώληση της αγοράς, σε βάρος των μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Τα μέτρα οικονομικής παρέμβασης επομένως δεν κρίνονται μόνο πολύ λίγα σε σχέση με την πρόκληση, αλλά και πολύ ...τοξικά.

ABSTRACT

Too little, too ...toxic

The Global Fiscal Response to the Economic Lockdown due to the Covid-19 Pandemic

The shutdown of several economic activities in March 2020, to avert the spread of the Coronavirus pandemic, led to recession greater than that of 2008. Almost all the countries intervened assertively and rather promptly in order to mitigate the effects, taking measures to the 27th of March that amounted to 7 trillion dollars (CNN, 2020). The amount, however, was insufficient for the circumstances failing to prevent the greatest recession since World War II, for most countries of the world. The announced measures had three main directions; Firstly, immediate fiscal subsidy in form of cash, secondly, deferral of tax and insurance liabilities towards the State and rarely towards banks and thirdly, guarantee funds for loans and favorable borrowing conditions.

Experience from the crisis of 2008 indicates that the flooding of new loans might guarantee the pay-off of previous loans, in the short term, however in the long term, led to over-indebtedness and increased the system's instability. Furthermore, it undermined the capacity even of sovereign states to respond to internal and external economic shocks. Such is the case of the European South countries. Conversely, wherever fiscal measures in the form of immediate subsidies were applied a more rapid overcoming of the crisis was achieved, as in China, and the USA – at a smaller rate.

Hitherto, European institutions and many governments show a preference to loans and deferrals of tax and insurance repayments, allocating a minimum of resources to immediate fiscal subsidies, foreshadowing losses for salaried employees, self-employed and small and medium-sized enterprises. The estimations show that the lifting of the lockdowns will be accompanied by increased unemployment for a long period, freeze of wages and people's incomes and further monopolization of the market, at the expense of small and medium-sized enterprises. Therefore, the fiscal response measures are judged not only as too little, comparatively to the challenge, but also as too ...toxic.

Περιεχόμενα

---

1. Εισαγωγή	10
2. Η οικονομία στην εντατική	10
3. Οικονομικά μέτρα άμβλυσης των συνεπειών της καραντίνας	12
3.1 Μέτρα νομισματικής πολιτικής	12
3.2 Δημοσιονομικά μέτρα κατά είδος	14
3.3 Δημοσιονομικά μέτρα κατά κράτος	17
1. Μέτρα άμεσης εισοδηματικής ενίσχυσης σε εργαζόμενους, νοικοκυριά, αυτοαπασχολούμενους, συνταξιούχους, κ.α.	27
2. Ενίσχυση επιχειρήσεων	27
3. Παρεμβάσεις στην αγορά	28
3.4 Δημόσια αντιπαράθεση για το περιεχόμενο των μέτρων ανακούφισης	28
Πηγές	33

1. Εισαγωγή

Η κήρυξη από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (ΠΟΥ) της εξάπλωσης του κορονοϊού ως πανδημία στις 11 Μαρτίου 2020, όταν πλέον κρούσματα είχαν παρατηρηθεί σε 114 χώρες, επιτάχυνε τις προσπάθειες αντιμετώπισης του σε όλο σχεδόν τον κόσμο. Ήταν πλέον σαφές πώς δεν επρόκειτο για μια υπόθεση που αφορούσε μια περιοχή, όπως συνέβη το 2012 όταν θανατηφόρος ιός MERS έπληξε την Μέση Ανατολή, ή μια ήπειρο, όπως το 2012 όταν ο ιός SARS έπληξε την Ασία. Κυρίως όμως ο ΠΟΥ έθεσε σε άλλη βάση τις προσπάθειες αντιμετώπισης του ιού, πρωτοφανή για όσα μέχρι σήμερα γνωρίζαμε.

Συγκεκριμένα, η απότομη διακοπή πολλών οικονομικών δραστηριοτήτων, πρώτα και κύρια όσων είχαν σχέση με κοινό και μετακινήσεις, και στη συνέχεια τα μέτρα κατ' οίκον περιορισμού για εκατοντάδες εκατομμύρια ανθρώπους προκάλεσε ένα σοκ στη ζήτηση και την κάθετη πτώση της προσφοράς. Κανένας σχεδόν κλάδος της οικονομίας δεν έμεινε αλώβητος, παρότι δεν κατανεμήθηκαν συμμετρικά οι επιπτώσεις από τα μέτρα στους διαφορετικούς κλάδους, οικονομίες, κατηγορίες μεγεθών επιχειρήσεων και κοινωνικές τάξεις.

Ως απάντηση αυτών των απρόβλεπτων επιπτώσεων όλες οι κυβερνήσεις ψήφισαν και εφάρμοσαν ανακουφιστικά μέτρα σε μια προσπάθεια να αμβλύνουν τις οικονομικές επιπτώσεις από το lockdown και να αποτρέψουν την εμφάνιση μιας χρόνιας ύφεσης. Στο συγκεκριμένο κείμενο γίνεται μια προσπάθεια καταγραφής, κατηγοριοποίησης και αξιολόγησης των μέτρων ανακούφισης. Κυρίως επιχειρείται η διερεύνηση της αποτελεσματικότητάς τους,

στη βάση της εμπειρίας από τις επιπτώσεις που είχαν παρόμοια μέτρα στην διαχείριση της κρίσης του 2008.

2. Η οικονομία στην εντατική

Η υγειονομική κρίση που ξέσπασε το πρώτο τρίμηνο του 2020 δεν βρήκε την παγκόσμια οικονομία σε μια φάση αδιατάρακτης ή γενικής ανόδου.

Στις Ηνωμένες Πολιτείες, οι ρυθμοί μεγέθυνσης του ΑΕΠ το 2019 έφτασαν το 2,3%, χαμηλότερα από τις επιδόσεις του 2018 όταν είχαν αυξηθεί κατά 2,9%. Επιπλέον, η μεγέθυνση του 2018 ήταν η χαμηλότερη που παρατηρήθηκε από την ανάληψη των καθηκόντων του προέδρου Ντόναλντ Τραμπ, το 2017, ενώ όλα αυτά τα χρόνια ποτέ δεν υλοποιήθηκε ο στόχος του 3% που είχε υποσχεθεί προεκλογικά ο 45ος αμερικανός Πρόεδρος. Η υστέρηση του 2019 αποδόθηκε στους αυξημένους εισαγωγικούς δασμούς που επιβλήθηκαν στο πλαίσιο του εμπορικού πολέμου που κήρυξαν οι ΗΠΑ στην Κίνα οδηγώντας σε άνοδο τις τιμές που πληρώνουν νοικοκυριά και επιχειρήσεις, με αποτέλεσμα οι οικονομικές μονάδες εντός των ΗΠΑ να πληγούν εξ ίσου σοβαρά με τις κινέζικες.

Στην Κίνα, ο ρυθμός μεγέθυνσης το 2019 έφτασε το 6,1%, που ήταν η χαμηλότερη επίδοση από το 1990. Αποδόθηκε στην μείωση των εξαγωγών που επέφερε ο εμπορικός πόλεμος με τις ΗΠΑ, έχοντας ως ζητούμενο την μείωση του κινέζικου εμπορικού πλεονάσματος. Ραγδαίες αλλαγές συντελούνται και στο εσωτερικό της Κίνας, στο πλαίσιο μιας στροφής στην ποιότητα, που θα αφήσει πίσω την μέχρι τώρα ταύτιση της Κίνας με το χαμηλό κόστος και κυρίως με την φθηνή παραγωγή, και στην ενδυνάμωση της εσωτερικής αγοράς

που θα αυξήσει την εσωτερική κατανάλωση.

Στην ΕΕ, η οικονομία μεγεθύνθηκε κατά 1,2% το τελευταίο τρίμηνο του 2019, με μικρότερο ρυθμό από το προηγούμενο τρίμηνο, ενώ ήταν οι μικρότεροι ρυθμοί μεγέθυνσης που έχουν παρατηρηθεί από το 2013. Στην ευρωζώνη, η μεγέθυνση το τελευταίο τρίμηνο του 2019 ήταν εντός του ορίου του στατιστικού σφάλματος: μόλις 0,1%. Τις χειρότερες επιδόσεις κατέγραψαν η Γαλλία (δεύτερη μεγαλύτερη οικονομία της ευρωζώνης) και η Ιταλία που συρρικνώθηκαν κατά 0,1% και 0,3% αντίστοιχα.

Οι προβλέψεις για το 2020, πριν το ξέσπασμα της πανδημίας, και για τους τρεις παραπάνω πρωταγωνιστές κατέληγαν σε περαιτέρω μείωση των ρυθμών ανάπτυξης τους.

Στην Ελλάδα, το ΑΕΠ σε όρους όγκου παρουσίασε μείωση το τέταρτο τρίμηνο του 2019 κατά 0,7% σε σχέση με το τρίτο τρίμηνο του ίδιου έτους. Από τα επιμέρους μεγέθη του ΑΕΠ την μεγαλύτερη μείωση εμφάνισαν οι εξαγωγές και οι εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών. Οι εξαγωγές αγαθών εμφάνισαν μείωση κατά 4,3% και υπηρεσιών κατά 5% σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο. Μείωση παρουσίασαν οι εξαγωγές και τον μήνα Φεβρουάριο του 2020 σε σχέση με τον ίδιο μήνα του προηγούμενου έτους.

Κατά συνέπεια, η «χειμερία νάρκη» όπως χαρακτηρίστηκε η ξαφνική διακοπή της οικονομικής δραστηριότητας ήρθε να επιδεινώσει ραγδαία μια ήδη δυσμενή κατάσταση στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Οι δίαυλοι δε μέσω των οποίων «πέρασε» στην οικονομία η πανδημία ήταν αρχικά η απότομη διακοπή των οικονομικών δραστηριοτήτων, που επηρέασε περισσότερο τους κλάδους του τουρισμού, των ταξιδιών, της σίτισης και της

λεγόμενης κοινωνικής κατανάλωσης, όπως χαρακτηρίστηκε εκείνη η ανταλλαγή που προϋποθέτει την εκ του σύνεγγυς επαφή ανθρώπου με άνθρωπο (Wren-Lewis, 2020). Στη συνέχεια διαχύθηκε σε ολόκληρη την οικονομία συναρτήσει του χρόνου διάρκειας της διακοπής των οικονομικών δραστηριοτήτων. Κατά μία άποψη, η επιδιωκόμενη επιπεδοποίηση της καμπύλης εξάπλωσης της πανδημίας και των κρουσμάτων, με στόχο να μην υπερβεί ή να υπερβεί κατά το λιγότερο δυνατό την οριζόντια ευθεία των δυνατοτήτων του νοσηλευτικού συστήματος, συμβάλλουν στην επιδείνωση της αναπόφευκτης ύφεσης (Gourinhas, 2020).

Η απότομη διακοπή της οικονομικής δραστηριότητας προκάλεσε μια πρωτοφανή ύφεση στην οικονομία. Το πρώτο τρίμηνο του έτους οι δείκτες των χρηματιστηρίων συρρικνώθηκαν περίπου κατά ένα τέταρτο. Ο αμερικανικός δείκτης Dow Jones κατά 23% (από 28.538 μονάδες στις 31 Δεκεμβρίου 2019 σε 21.917 στις 31 Μαρτίου 2020), ο ιαπωνικός Nikkei κατά 20% (από 23.656 σε 18.917) ο πανευρωπαϊκός Eurostoxx κατά 26% (από 23.249 σε 9.935 μονάδες), ο γερμανικός Daxx κατά 25% (από 13.249 σε 9.935), ο ιταλικός FTSE κατά 27% (από 25.658 σε 18.659) και ο ελληνικός γενικός δείκτης του χρηματιστηρίου κατά 39% (από τις 916 στις 558 μονάδες), με τον τραπεζικό δείκτη να χάνει το 59%, αποδεικνύοντας ότι οι τράπεζες παραμένουν οι μεγάλοι ασθενείς της ελληνικής οικονομίας. Προφανώς, η πορεία του γενικού δείκτη των μετοχών δεν αντιπροσωπεύει την γενική πορεία της οικονομίας, δεδομένου ότι οι τιμές των μετοχών αφορούν την ελίτ των εταιρειών του ιδιωτικού τομέα, την εξέλιξη τους επηρεάζουν κερδοσκοπικά παιχνίδια με τις τιμές των μετοχών, κ.α. Αποτελούν ωστόσο έναν ευαίσθητο σειсмоγράφο.

Αξιόπιστες και ακριβείς προβλέψεις για τις επιπτώσεις στην οικονομία είναι αδύνατο να γίνουν όσο είναι αδύνατο να προβλεφθεί με ασφάλεια η εξέλιξη της πανδημίας. Συγκεκριμένα, για πόσο καιρό θα διαρκεί το lockdown, η απαγόρευση πτήσεων, ταξιδιών, κοινωνικών επαφών κι άλλων δραστηριοτήτων. Προβλέψεις που δημοσιεύτηκαν αναφέρονται σε μια ύφεση πρωτοφανή σε μέγεθος, που ξεκινάει από 15% για την Ιρλανδία και φτάνει στο 35% για την Ελλάδα (OECD, 2020). Η διαφορά των επιπτώσεων είναι αποτέλεσμα της συμμετοχής στο ΑΕΠ κάθε χώρας του τουρισμού, της κατανάλωσης, της μεταποίησης, κ.α. Η διευθύντρια του ΔΝΤ, Κρισταλίνα Γκεοργκίεβα, δήλωσε στις 9 Απριλίου ότι η ύφεση σε παγκόσμιο επίπεδο θα είναι βαθύτερη από την προηγούμενη του 2009, η χειρότερη από την κρίση του 1930, ενώ το 2021 θα επέλθει μόνο μερική ανάκαμψη. Προβλέψεις του οργανισμού που ακολούθησαν προδικάζουν ύφεση για την ευρωζώνη της τάξης του 7,5% και για την Ελλάδα 10%. Αξίζει να τονιστεί ότι κανένα άλλο κράτος μέλος της ΕΕ δεν θα πληρώσει τόσο βαρύ τίμημα. Σε Ιταλία και Ισπανία για παράδειγμα, η ύφεση για το τρέχον έτος θα φτάσει το 9,1% και 8%, αντίστοιχα (IMF, 2020). Σε καμία άλλη χώρα της ΕΕ επίσης η ανεργία δεν θα φτάσει στα ύψη που θα φτάσει στην Ελλάδα το 2020, συγκεκριμένα 22,3% του εργατικού δυναμικού. Ενώ, το 2021 παρά την ανάκαμψη της οικονομίας η ανεργία θα συνεχίσει να βρίσκεται στο 19%. Με βάση εκτίμηση του υπουργού Οικονομικών Χρ. Σταϊκούρα, στις 12 Απριλίου, κάθε μήνας διακοπής των οικονομικών δραστηριοτήτων στην Ελλάδα επιφέρει απώλειες στο προϊόν της τάξης του 2,5% στο ΑΕΠ. Για να εκτιμηθούν οι μεσοπρόθεσμες και μακροχρόνιες

επιπτώσεις του κορονοϊού στην ελληνική οικονομία έχει σημασία πώς το 86% των εταιρειών σε πρόσφατη έρευνα απάντησαν ότι θα επηρεάσει αρνητικά τις επενδυτικές τους αποφάσεις (American-Hellenic Chamber of Commerce, 2020).

Η υγειονομική κρίση δεν θα είχε λάβει την μορφή που προσέλαβε με την διακοπή των οικονομικών δραστηριοτήτων αν τις δύο τελευταίες δεκαετίες δεν είχαν μεσολαβήσει δραματικές περικοπές δαπανών στα συστήματα υγείας ΗΠΑ και Ευρώπης και στην επιστημονική έρευνα που αφορούσε ακόμη και τους κορονοϊούς, από το 2014 κιόλας όταν πρόεδρος ήταν ο Μπαράκ Ομπάμα (McNeil, 2014). Οι περικοπές στις δαπάνες οδήγησαν στην αδυναμία των συστημάτων υγείας να αντιμετωπίσουν την πανδημία με αποτέλεσμα όλες οι προσπάθειες να επικεντρωθούν στην επιπεδοποίηση της καμπύλης αύξησης των κρουσμάτων ώστε να πέσει κάτω από την οριζόντια ευθεία που περιγράφει τις τρέχουσες δυνατότητες περίθαλψης του συστήματος υγείας. Είναι αυτονόητο ότι αν η οριζόντια ευθεία βρισκόταν πιο υψηλά κι η ικανότητα του συστήματος υγείας να προλάβει και να διαχειριστεί με τα συνήθη μέσα την εξάπλωση του κορονοϊού ήταν καλύτερη δε θα απαιτούνταν τα μέτρα διακοπής οικονομικών δραστηριοτήτων (Βατικιώτης, 2020). Τότε, η ύφεση μπορεί να είχε αποφευχθεί...

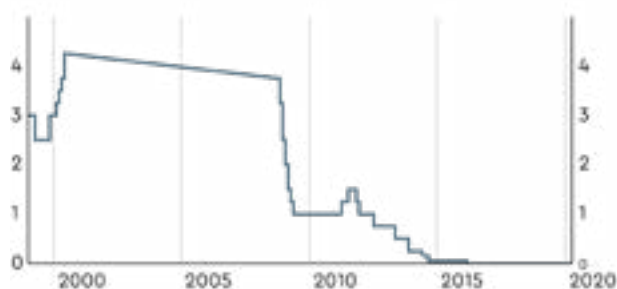
3. Οικονομικά μέτρα άμβλυσης των συνεπειών της καραντίνας

3.1 Μέτρα νομισματικής πολιτικής

Υπό το φόντο των παραπάνω ζοφερών προβλέψεων, όλες οι χώρες του κόσμου ανακοίνωσαν σχετικά σύντομα γενναία μέτρα υποστήριξης των οικονομιών τους.

Τόσο στην Ευρώπη όσο και στις ΗΠΑ, τα πρώτα μέτρα ανακοινώθηκαν από τις κεντρικές τους τράπεζες που, παρά τις διαφορές στο πλαίσιο λειτουργίας τους, προχώρησαν στην έτι περαιτέρω χαλάρωση της νομισματικής πολιτικής. Συγκεκριμένα, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα εξήγγειλε ένα νέο πρόγραμμα αγοράς ομολόγων (Pandemic Emergency Purchase Programme) συνολικής αξίας 750 δισ. ευρώ που θα διαρκέσει μέχρι το τέλος του 2020, το οποίο προστέθηκε στην απόφαση αγοράς ομολόγων αξίας 120 δισ. στο πλαίσιο του υπάρχοντος προγράμματος (Asset Purchase Programme). Στη συγκεκριμένη απόφαση συμπεριλήφθηκε για πρώτη φορά μετά το 2015 και η δυνατότητα αγοράς ελληνικών ομολόγων ύψους περίπου 12 δισ. ευρώ• εξέλιξη που συνέβαλε στην πτώση των επιτοκίων των ελληνικών ομολόγων. Το ύψος των συνολικών μέτρων ποσοτικής χαλάρωσης αντιστοιχεί στο 7,3% του ΑΕΠ της ευρωζώνης. Τα επιτόκια του ευρώ συνέχισαν να βρίσκονται στα πρακτικά μηδενικά επίπεδα, βάσει της τελευταίας απόφασης της διοίκησης της ΕΚΤ στις 18 Σεπτεμβρίου 2019: πράξεις κύριας αναχρηματοδότησης 0,00%, διευκόλυνση οριακής χρηματοδότησης 0,25% και διευκόλυνση αποδοχής καταθέσεων -0,50%.

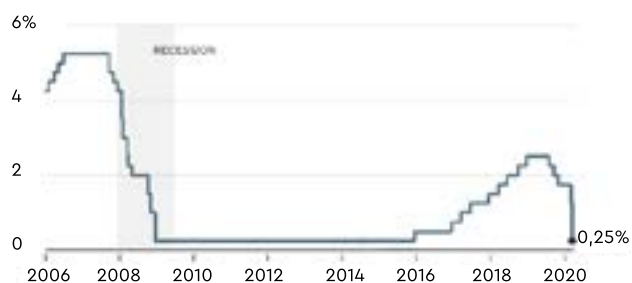
Διάγραμμα 1. Επιτόκια ευρώ κύριας αναχρηματοδότησης

Πηγή: <https://bit.ly/2yHvPIU>

Η αμερικανική κεντρική τράπεζα την Κυριακή 15 Μαρτίου αποφάσισε την μείωση των επιτοκίων δανεισμού κατά 1 ολόκληρη μονάδα στην περιοχή 0 ως 0,25% και την ενίσχυση της οικονομίας μέσω προγράμματος αγοράς ομολόγων αξίας τουλάχιστον 500 δισ. δολ. άμεσα και μέσω προγράμματος αγοράς ενυπόθηκου χρέους ύψους τουλάχιστον 200 δισ. δολ. τους επόμενους μήνες. Στη συνέχεια, κι ενώ η ανεργία κατέγραψε μια πρωτοφανή αύξηση από το χαμηλότερο επίπεδο στην μεταπολεμική εποχή σε 14 εκ. άτομα μέσα σε τρεις εβδομάδες, η αμερικανική κεντρική τράπεζα ανακοίνωσε στις 9 Απριλίου ένα νέο πρόγραμμα παρέμβασης ύψους 2,3 δισ. δολ. με στόχο τη χορήγηση δανείων σε μεσαίου μεγέθους επιχειρήσεις, την αγορά βραχυπρόθεσμων τίτλων από τις Πολιτείες κ.α.

Διάγραμμα 2. Επιτόκια δανεισμού δολαρίου

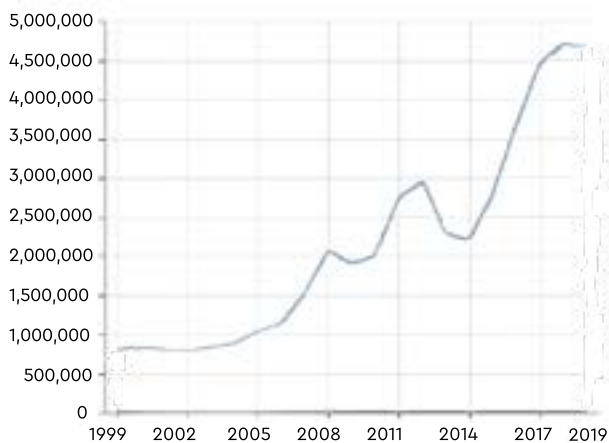

Πηγή: <https://nyti.ms/2Va2wGA>

Τα νέα προγράμματα αγοράς ομολόγων από τις δύο μεγαλύτερες κεντρικές τράπεζες του κόσμου οδηγούν στα άκρα τη νομισματική πολιτική. Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα από ένα σύνολο ενεργητικού ύψους 2,07 τρισ. ευρώ το 2008, μέχρι το τέλος του 2019 (χωρίς δηλαδή να έχει ενσωματωθεί η τρέχουσα επέκταση) το υπερδιπλασίασε φτάνοντας το στα 4,67 τρισ. ευρώ. Η δε αμερικανική κεντρική τράπεζα μέσα σε 12 χρόνια

αύξησε το ενεργητικό της περισσότερο από 6 φορές: από 900 σχεδόν δισ. δολ. τον Ιούλιο του 2008 σε 6,08 τρισ. στις 7 Απριλίου του 2020, χωρίς δηλαδή να έχουν ενσωματωθεί οι πιο πρόσφατες αγορές. Αξίζει μάλιστα να παρατηρήσουμε ότι τα ενεργητικά των κεντρικών τραπεζών, οι οποίες υποτίθεται ότι πρέπει να αποτελούν άγκυρα σταθερότητας και παράγοντα συγκράτησης στην εγγενή κερδοσκοπία των χρηματοπιστωτικών αγορών, κινούνται στην ίδια κατεύθυνση που κινείται και το παγκόσμιο (δημόσιο και ιδιωτικό) χρέος το οποίο καταρρίπτει το ένα ρεκόρ μετά το άλλο φθάνοντας τον Ιανουάριο του 2020 να είναι 3,2 φορές μεγαλύτερο από το παγκόσμιο ΑΕΠ.

Διάγραμμα 3. Ισολογισμός Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (σε εκ. ευρώ)

Πηγή: <https://bit.ly/39RRviB>

Διάγραμμα 4. Ισολογισμός αμερικανικής κεντρικής τράπεζας (σε εκ. δολάρια)

Πηγή: <https://bit.ly/3aXJkm1>

Συνθέτοντας την παραπάνω εικόνα από την μια των μηδενικών επιτοκίων, που αδυνατούν πλέον με την μείωσή τους να λειτουργήσουν παροτρυντικά στην κατεύθυνση δραστηριοποίησης της οικονομίας, και από την άλλη των ισολογισμών των κεντρικών τραπεζών που έχουν εξελιχθεί σε φούσκες διαρκείας, οι οποίες αδυνατούν να επανέλθουν στα προ κρίσης επίπεδα ακόμη και την περίοδο της σχετικής οικονομικής σταθερότητας και επέκτασης, προκύπτει η σχετική εξάντληση και αδυναμία της νομισματικής πολιτικής να λειτουργήσει «πυροσβεστικά» σε μια έκτακτη περίοδο όπως αυτή που διανύουμε. Κατ' αυτό τον τρόπο, οι κεντρικές τράπεζες την εποχή της άκρατης παγκοσμιοποίησης και χρηματιστικοποίησης αντί να λειτουργήσουν σταθεροποιητικά αποδεικνύονται αιτίες αστάθειας.

3.2 Δημοσιονομικά μέτρα κατά είδος

Τις πλημμυρίδες πιστωτικού χρήματος των τραπεζών ακολούθησαν οι πολιτικές ηγεσίες ένθεν κακείθεν του Ατλαντικού που πρωτοστάτησαν σε εξαγγελίες και παροχές. Αυτές οι παροχές καταγράφονται κι αξιολογούνται στη συνέχεια. Πρέπει εξ αρχής να τονιστεί ότι κάθε προσπάθεια παρακολούθησης και συγκέντρωσης των οικονομικών μέτρων αντιμετώπισης των επιπτώσεων της πανδημίας, η οποία συντελείται όσο βρίσκεται σε εξέλιξη η προσπάθεια αντιμετώπισής της, πέρα από εξ ορισμού σισύφεια διαδικασία, είναι καταδικασμένη στο «τέλος της ημέρας» να κριθεί μερική ή ελλιπής στο βαθμό που οι ανακοινώσεις είναι συνεχείς και τα μέτρα διευρύνονται. Είναι ενδεικτικό ότι κάθε κυβέρνηση αφήνει ανοιχτό το ενδεχόμενο εφαρμογής νέων μέτρων.

Επιβάλλεται ωστόσο να γίνει αυτός ο απολογισμός στον βαθμό που το περιεχόμενο και η κατεύθυνση των μέτρων φέρνουν στην επιφάνεια ένα καθαρό και συνεκτικό σκεπτικό πίσω από το σχεδιασμό και την εξαγγελία τους, το οποίο χρήζει αξιολόγησης και κριτικής. Τα οφέλη από την πυροδότηση του αναγκαίου δημόσιου διαλόγου, με άλλα λόγια, ξεπερνούν τα κόστη από την παράλειψη ορισμένων μέτρων.

Μέχρι λοιπόν το πρώτο δεκαπενθήμερο του Απριλίου, κι ενώ οι νεκροί παγκοσμίως έφταναν τους 130.000 ανθρώπους, ενώ από την άλλη κράτη όπως η Αυστρία αρχίζουν σταδιακά να αναιρούν τους περιορισμούς στην κυκλοφορία, τα οικονομικά μέτρα που είχαν ανακοινωθεί (και αφήνοντας μάλιστα εκτός περαιτέρω σχολιασμού τα μέτρα νομισματικής των κεντρικών τραπεζών) αφορούσαν κυρίως τρία ξεχωριστά πεδία:

- ▶ Πρώτο, χορήγηση απ' ευθείας άμεσων ενισχύσεων (ρευστού) σε νοικοκυριά ή επιχειρήσεις.
- ▶ Δεύτερο, παρατάσεις πληρωμών υποχρεώσεων προς το κράτος (εφορίες, ασφαλιστικά ταμεία).
- ▶ Τρίτο, παροχή δανείων με ευνοϊκούς όρους και κρατικές εγγυήσεις για χορήγηση δανείων.

Είναι εξ αρχής απαραίτητο να γίνει μια διακρίση μεταξύ των τριών παραπάνω πυλώνων παρέμβασης.

Ο πρώτος πυλώνας είναι ο μοναδικός που επιβαρύνει αναλογικά και στο ακέραιο τον κρατικό προϋπολογισμό και γι' αυτό τον λόγο οι παρεμβάσεις που υπάγονται σε αυτόν έχουν την μεγαλύτερη επίδραση στην αναστροφή ενός αρνητικού κλίματος: Τονώνουν τη ζήτηση και την προσφορά, ενώ

αποτρέπουν φαινόμενα φτωχοποίησης που ακολουθούν την παρατεταμένη διακοπή της οικονομικής δραστηριότητας, όπως φάνηκε και στην νότια Ιταλία.

Ο δεύτερος πυλώνας (αναβολή προγραμματισμένων πληρωμών μετά από τρεις ή τέσσερις μήνες στις περισσότερες περιπτώσεις) είναι ο πιο σχετικά ανέξοδος για το κράτος, δεδομένου ότι το μόνο κόστος που προκαλεί είναι βραχυχρόνιο κι αφορά τη διαταραχή των ταμειακών ροών, με πιθανές επιπτώσεις στην εκπλήρωση των δαπανών του δημοσίου (μισθοδοσία, συντάξεις, πληρωμή προμηθευτών, δανειστών). Εάν δεν υπάρξει κάποια δυσάρεστη έκπληξη με παράταση της καρτίννας μέχρι 31 Δεκεμβρίου, οι πληρωμές θα έχουν γίνει ή, σε κάθε περίπτωση, θα είναι απαιτητές. Μεσοπρόθεσμα επομένως, το κόστος για το κάθε δημόσιο είναι μηδενικό, ή σχεδόν μηδενικό αν εξαιρέσουμε τις περιπτώσεις που δεν θα είναι εφικτή η καταβολή των υποχρεώσεων ούτε στις 31 Δεκεμβρίου. Οι περιπτώσεις αδυναμίας εξόφλησης θα ήταν πολύ περισσότερες ωστόσο αν η καταβολή εκ μέρους όφειλε να γίνει με βάση τον αρχικό προγραμματισμό είτε αφορά ΦΠΑ, είτε αφορά ασφαλιστικές εισφορές.

Ο τρίτος πυλώνας είναι εξ ίσου ανέξοδος για το κράτος μιας κι επιβάρυνση του κρατικού προϋπολογισμού θα επέλθει μόνο στην περίπτωση που οι εγγυήσεις καταπέσουν. Αναγκαίο επίσης να ειπωθεί ότι ο δανεισμός αφορά ένα πολύ περιορισμένο τμήμα επιχειρήσεων μιας και δεν έχουν όλες πρόσβαση στον δανεισμό, ενώ μακροχρόνια επιβαρύνει τη θέση της επιχείρησης ή του νοικοκυριού καθώς ακόμη κι άτοκο να είναι ή να συνοδεύεται από την μεγαλύτερη περίοδο αποπληρωμής, κάθε δάνειο

μεταφέρει υποχρεώσεις στο μέλλον. Η λύση της χορήγησης φθηνών δανείων θα μπορούσε να συγκριθεί με την λύση που προκρίθηκε για την διαχείριση της κρίσης της ευρωζώνης την περίοδο 2010–2011, όταν οι ήδη υπερχρεωμένες χώρες της περιφέρειας επιβαρύνθηκαν με νέα δάνεια, με αποτέλεσμα να μην πρόσκαιρα να ξεπληρώσουν τις υποχρεώσεις τους στους δανειστές, μακροπρόθεσμα ωστόσο να είναι σε πολύ πιο ευάλωτη θέση.

Μεγάλη σημασία επομένως έχει κάθε φορά ο επιμερισμός της κρατικής παρέμβασης όχι μόνο στο πρώτο επίπεδο που διακρίνονται κι αυτονομούνται τα μέτρα νομισματικής πολιτικής από τα μέτρα της δημοσιονομικής. Αλλά και σε δεύτερο επίπεδο εντός της δημοσιονομικής πολιτικής, όπως μάλλον παραπλανητικά αποκαλείται, με στόχο να επέλθει η διάκριση μεταξύ των τριών

πυλώνων. Υιοθετώντας αυτή τη διάκριση, στον Πίνακα 1 βλέπουμε ότι με εξαίρεση τη Γερμανία και τις ΗΠΑ οι καθαρές οικονομικές ενισχύσεις, που κάνουν τη ...διαφορά, αντιπροσωπεύουν ένα μικρό μέρος της συνολικής κρατικής παρέμβασης¹.

Η ευκολία με την οποία τα κράτη, εντός της ΕΕ, έλαβαν τα πιο ανώδυνα δημοσιονομικά μέτρα αποτυπώνεται στον Πίνακα 2, όπου παρουσιάζεται πόσα και ποια κράτη εφάρμοσαν ποια μέτρα. Το πρώτο συμπέρασμα που εξάγεται είναι ότι το περισσότερο αποτελεσματικό μέτρο, των καθαρών οικονομικών ενισχύσεων – ενέσεων ρευστού, το εφάρμοσαν τα λιγότερα κράτη. Αντίθετα, τα περισσότερα κράτη υιοθέτησαν το πιο ανώδυνο μέτρο παρέμβασης: της παράτασης στην πληρωμή φόρου ή και την έκπτωση φόρου.

Πίνακας 1. Μορφές κρατικής οικονομικής παρέμβασης για την αντιμετώπιση επιπτώσεων πανδημίας κορονοϊού ως ποσοστό του ΑΕΠ 2019

Κράτη	Καθαρές οικονομικές ενισχύσεις	Παρατάσεις πληρωμών	Παροχή ρευστότητας / εγγυήσεις
Ουγγαρία	0,40%	8,30%	0%
Βέλγιο	0,70%	1,20%	0%
Ισπανία	0,70%	2%	9,10%
Ιταλία	0,90%	13%	7,30%
Ελλάδα	1,10%	2%	0,50%
Γαλλία	1,20%	9,40%	12,50%
Αγγλία	1,40%	1,40%	15%
Ολλανδία	1,60%	3,20%	0,40%
Δανία	2,10%	7,20%	2,90%
Γερμανία	6,90%	14,60%	38,60%
ΗΠΑ	5,50%	2,60%	4,10%

Πηγή: Bruegel, *The fiscal response to the economic fallout from the coronavirus*. Τελευταία ενημέρωση: 8/4/2020

¹ Πιθανές αποκλίσεις στους πίνακες οφείλονται στη διαφορετική ημερομηνία που έχει καταρτισθεί ο καθένας και στο ότι προέρχονται από διαφορετικές πηγές.

Πίνακας 2. Οικονομικά μέτρα ανακούφισης Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων στα κράτη μέλη της ΕΕ κατά είδος παρέμβαση

Είδος μέτρων	Αριθμός κρατών	Κράτη
Παράταση πληρωμής φόρου ή και έκπτωση φόρου	27	Αυστρία, Βέλγιο, Βουλγαρία, Κροατία, Κύπρος, Τσεχία, Δανία, Εσθονία, Φινλανδία, Γαλλία, Γερμανία, Ελλάδα, Ουγγαρία, Ιρλανδία, Ιταλία, Λετονία, Λιθουανία, Λουξεμβούργο, Μάλτα, Ολλανδία, Πολωνία, Πορτογαλία, Ρουμανία, Ισπανία, Σουηδία, Σλοβενία, Σλοβακία
Εγγυήσεις	24	Αυστρία, Βέλγιο, Βουλγαρία, Τσεχία, Κύπρος, Κροατία, Δανία, Εσθονία, Φινλανδία, Γαλλία, Γερμανία, Ιρλανδία, Ιταλία, Λετονία, Λιθουανία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία, Μάλτα, Πολωνία, Πορτογαλία, Ρουμανία, Ισπανία, Σλοβενία, Σουηδία
Επιδότηση μισθών	21	Αυστρία, Βουλγαρία, Βέλγιο, Κύπρος, Τσεχία, Δανία, Εσθονία, Γαλλία, Γερμανία, Ιρλανδία, Λουξεμβούργο, Λετονία, Λιθουανία, Ιταλία, Μάλτα, Ολλανδία, Πολωνία, Ρουμανία, Σλοβενία, Σλοβακία, Σουηδία
Απ' ευθείας δάνεια	14	Κροατία, Τσεχία, Εσθονία, Γαλλία, Γερμανία, Ελλάδα, Ιρλανδία, Ιταλία, Λετονία, Λουξεμβούργο, Πορτογαλία, Ισπανία, Σουηδία, Σλοβενία
Μετάθεση αποπληρωμής δανείων	15	Βέλγιο, Βουλγαρία, Κροατία, Κύπρος, Τσεχία, Δανία, Γαλλία (επαναδιαπραγμάτευση), Γερμανία (επαναδιαπραγμάτευση), Ελλάδα, Ιταλία, Ιρλανδία, Λετονία, Μάλτα, Ρουμανία, Σλοβενία
Καθαρές οικονομικές ενισχύσεις (χορήγηση ρευστού)	13	Αυστρία, Βέλγιο, Τσεχία, Δανία, Φινλανδία, Γαλλία, Γερμανία, Λουξεμβούργο, Ιρλανδία, Ιταλία, Μάλτα, Σλοβενία, Ισπανία

Τελευταία ενημέρωση: 30 Μαρτίου 2020, 17:00

3.3 Δημοσιονομικά μέτρα κατά κράτος

Στις ΗΠΑ, κατόπιν ισχυρών διαφωνιών μεταξύ Δημοκρατικών και Ρεπουμπλικανών, το Κογκρέσο ψήφισε ένα πακέτο στήριξης της οικονομίας ύψους 2,3 τρισ. δολ. που όχι μόνο ξεπερνάει σε μέγεθος κάθε προηγούμενο (στα 831 δισ. ανερχόταν το πακέτο του προέδρου Μπ. Ομπάμα το 2009) αλλά ακόμη και κάθε πρόβλεψη, ενώ περιλαμβάνει επίσης

και πολύ ρευστό που δίδεται στοχευμένα σε ευπαθείς κοινωνικές ομάδες και ευάλωτες επιχειρήσεις. Συγκεκριμένα, το πρόγραμμα περιλαμβάνει: 500 δισ. δολ. για δάνεια και βοήθεια σε επιχειρήσεις, εκ των οποίων 50 δισ. δολ. θα διατεθούν σε αεροπορικές εταιρείες (με τον περιορισμό απαγόρευσης επαναγοράς μετοχών και διάθεσης μπόνους στα στελέχη όσο διαρκεί το δάνειο συν ένα

έτος κι επίσης με την υποχρέωση προστασίας των θέσεων εργασίας) 150 δισ. δολ. σε νοσοκομεία για αγορά ιατρικού εξοπλισμού, 1.200 δολ. μαζί με 500 δολ. για κάθε παιδί σε κάθε ενήλικα που κερδίζει μέχρι 75.000 δολ. ετησίως, παράταση του επιδόματος ανεργίας για 4 μήνες και διεύρυνση των κριτηρίων χορήγησης του ώστε να το πάρουν περισσότεροι Αμερικάνοι, κ.α. Το πακέτο οικονομικής βοήθειας των ΗΠΑ θα οδηγήσει το δημόσιο χρέος τους από τα 23,5 τρισ. δολ. σε επίπεδα ρεκόρ πλησίον των 25 τρισ., ενώ το δημοσιονομικό έλλειμμα στο 9,4% του ΑΕΠ. Σε παρόμοια επίπεδα (συγκεκριμένα στο 9,8% του ΑΕΠ) είχε φτάσει το έλλειμμα του κρατικού προϋπολογισμού το 2008, ενώ το ρεκόρ των τελευταίων δεκαετιών καταγράφηκε το 1943 όταν έφτασε το 26,9%.

Η σύγκριση της αμερικανικής «γενναιοδωρίας» με την ευρωπαϊκή «φειδώ» πρέπει να λαβαίνει υπ' όψη της ότι στην αντίπερα όχθη του Ατλαντικού τα πακέτα δημοσιονομικής στήριξης που ανακοινώνονται σε έκτακτες συγκυρίες, όπως η τρέχουσα ή του 2008, έρχονται να καλύψουν ένα κενό που στην Ευρώπη δεν υφίσταται, τουλάχιστον μέχρι τώρα: τους αντι-κυκλικούς σταθεροποιητές που εξασφαλίζει η κοινωνική πολιτική. Συγκεκριμένα, η εξάρτηση των συντάξεων από τις αποδόσεις των μετοχών στις ΗΠΑ βαθαίνουν σε δεύτερο χρόνο την κρίση που αρχικά εμφανίζεται με την πτώση των τιμών των μετοχών, καθώς μειώνουν τη ζήτηση. Αντίθετα, ένα αναδιανεμητικό συνταξιοδοτικό σύστημα προκαθορισμένων παροχών, κρατώντας σταθερές τις συνταξιοδοτικές δαπάνες ανεξαρτήτως της φάσης του κύκλου, λειτουργεί αντίρροπα στον οικονομικό κύκλο σε περιόδους κρίσης ή ύφεσης. Το

πρόβλημα είναι πώς ακόμη και στην Ευρώπη, σταδιακά, τα αναδιανεμητικά συστήματα δίνουν τη θέση τους σε κεφαλαιοποιητικά, με αποτέλεσμα οι ευρωπαϊκές χώρες δοθείσης και της τρομερής ανελαστικότητας που επιβάλλει η δημοσιονομική πειθαρχία (κάτι που δεν ισχύει στις ΗΠΑ), να γίνονται πιο ευεπίφορες στις κρίσεις...

Ξεχωριστής αναφοράς χρήζει η Αγγλία που ακολούθησε (ως συνήθως) τον δικό της δρόμο στην κρατική παρέμβαση, ξεπερνώντας ακόμη και τις ΗΠΑ με κριτήριο όχι μόνο το ύψος των ποσών, αλλά και την πρωτοτυπία των εργαλείων που επιστράτευσε. Αρχικά, ενέκρινε την κάλυψη του 80% των εργατικών μισθών και των μέσων κερδών των αυτοαπασχολούμενων για μια περίοδο τριών μηνών και μέχρι το ποσό των 2.500 λιρών για τον κάθε έναν και την κάθε μία. Επιπλέον, αποφάσισε εγγυήσεις δανείων και παρατάσεις στην καταβολή τοπικών φόρων για το εμπόριο και τα ξενοδοχεία ύψους 330 δισ. λίρες, κ.α. Η κυβέρνηση του Μπόρις Τζόνσον ακόμη αποφάσισε να ενεργοποιήσει ένα μέσο που είχε χρησιμοποιήσει ξανά στην κρίση του 2008: Να τυπώσει χρήμα! Συγκεκριμένα, να παρακάμψει τα συνήθη κανάλια μέσω των οποίων κάθε κυβέρνηση εξασφαλίζει πόρους, δηλαδή φορολογία σε πολίτες και επιχειρήσεις ή δανεισμό μέσω έκδοσης ομολόγων, και να δανειστεί από την κεντρική τράπεζα για να χρηματοδοτήσει την δημοσιονομική επέκταση! Πρόκειται για μηχανισμό που απαγορεύεται από τους νόμους της ΕΕ και συνήθως απαξιώνεται, με την επίκληση παραδειγμάτων που ξεκινούν από την Βενεζουέλα και καταλήγουν στην Ζιμπάμπουε, υπό το φόβο του πληθωρισμού (Chan, 2020). Η Ντάουνινγκ Στριτ ωστόσο, αποδεικνύοντας τη σημασία που έχει μια νομισματική πολιτική

η οποία διαμορφώνεται εντός του έθνους – κράτους, κατέφυγε σε αυτή την λύση που της εξασφάλισε πολύ χαμηλό επιτόκιο της τάξης μόνο του 0,1%, όσο δηλαδή είναι και το βασικό επιτόκιο της κεντρικής τράπεζας, καταφέροντας να αποφύγει τα απρόβλεπτα και κατά πάσα πιθανότητα υψηλά επιτόκια με τα οποία θα χρέωναν οι αγορές νέες εκδόσεις στο απόγειο της κρίσης. Με αυτό τον τρόπο επίσης, κόντρα στην κυρίαρχη οικονομική ορθοδοξία, με την κεντρική τράπεζα να λειτουργεί ως πιστωτής ύστατης καταφυγής, δεν επιβαρύνθηκε το δημόσιο χρέος. Επί της ουσίας, σε μια περίοδο που απειλείται η επιβίωση εκατομμυρίων εργαζομένων και χιλιάδων ΜμΕ, ενώ ο βαθμός χρησιμοποίησης του παραγωγικού δυναμικού βρίσκεται σε ελεύθερη πτώση, η ανησυχία για αύξηση του πληθωρισμού είναι ατεκμηρίωτη όπως βεβαιώνει και η εμπειρία του 2008. Τότε μάλιστα δεν εκδηλώθηκε ανάλογη έγνοια για να αποφευχθεί ο κίνδυνος του αποπληθωρισμού που παρατηρήθηκε σε χώρες όπως η Ελλάδα, κ.α.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση αντέδρασε στην κρίση ενεργοποιώντας την 20η Μαρτίου 2020 την Ρήτρα Γενικής Απόδρασης που περιλαμβάνεται στο Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης και προβλέπει την προσωρινή και (κυρίως) διατεταγμένη άρση των δημοσιονομικών περιορισμών που διαθέτουν συνταγματική ισχύ. Η αντίδραση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, λίγες μόνο ημέρες μετά το αιφνιδιαστικό και μονομερές κλείσιμο των συνόρων μεταξύ των περισσότερων κρατών – μελών της ΕΕ ως μέτρο αντιμετώπισης της μετάδοσης της πανδημίας που ακύρωνε ντε φάκτο την ενιαία αγορά, αποσκοπούσε στην αποθάρρυνση κι εξουδετέρωση των κριτικών απέναντι στο Σύμφωνο Σταθερότητας

και Ανάπτυξης και τους περιορισμούς που θέτει στην δημοσιονομική πολιτική. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξάντλησε την ελαστικότητά του προσωρινά για να εξασφαλίσει την ακεραιότητά του, μακροχρόνια.

Σε οικονομικούς όρους η απάντηση της ΕΕ ερχόταν κατά κύματα, όσο συνειδητοποιούνταν η σοβαρότητα της κατάστασης, πάντα ωστόσο υπολειπόταν των αναγκών, τόσο σε ύψος κονδυλίων όσο και σε σχέση με το είδος των μέτρων που κάθε φορά ενεργοποιούνταν. Ξεχωρίζουμε δύο αποφάσεις.

Στις 26 Μαρτίου το ευρωκοινοβούλιο σχεδόν ομόφωνα ενέκρινε δύο πακέτα οικονομικής υποστήριξης για τις χώρες που επλήγησαν από τον κορονοϊό. Στη διάθεσή τους τέθηκαν κονδύλια ύψους 37 δισ. ευρώ στο πλαίσιο της Επενδυτικής Πρωτοβουλίας Ανταπόκρισης στον Κορονοϊό (Coronavirus Response Investment Initiative) εκ των οποίων τα 29 δισ. αποτελούν νέους ευρωπαϊκούς φόρους ή το σκέλος της συγχρηματοδότησης και τα υπόλοιπα 8 δισ. αχρησιμοποίητα κεφάλαια από περιφερειακά ταμεία.

Η απόφαση της Ευρωμάδας στις 9 Απριλίου, όσο κι αν επισκιάστηκε από την άρνηση της Γερμανίας και των δορυφόρων της (Ολλανδία, Αυστρία και Φινλανδία) να συναινέσουν στην έκδοση ευρωμολόγου, κατέληξε σε μέτρα που θα έχουν χρόνιο αντίκτυπο. Το ύψος των κονδυλίων που ενεργοποιήθηκαν ανέρχονται σε 540 δισ. ευρώ τα οποία υπάγονται σε τρεις πυλώνες: Πρώτο, 240 δισ. για άμεσες δαπάνες υγείας, δεύτερο, 200 δισ. υπό την μορφή κρατικών εγγυήσεων προς τράπεζες για τη χορήγηση δανείων και τρίτο, 100 δισ. μέσω του προγράμματος SURE υπό την μορφή δανείων κι αυτά για την υποστήριξη των εργαζομένων και των θέσεων εργασίας.

Στην ίδια απόφαση συμπεριλαμβάνονται επίσης και δεσμεύσεις για την δημιουργία Ταμείου Ανάκαμψης, την τροποποίηση του κοινοτικού προϋπολογισμού (Πολυετές Χρηματοδοτικό Πλαίσιο) για τα έτη 2021 – 2027 ώστε να συμβάλλει στην ανάκαμψη και την κατάστρωση ενός Οδικού Χάρτη για την Ανάκαμψη. Καμία ωστόσο δεν είναι ποσοτικοποιημένη. Το πλέον ανησυχητικό όμως είναι ότι από τη στιγμή που καθορίστηκαν με αυστηρότητα οι όροι υπό τους οποίους αναστέλλονται οι γνωστές αιρεσιμότητες του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας, είναι πολύ πιθανόν την επομένη της κρίσης όταν τα

κράτη μέλη θα πρέπει να επαναφέρουν τα δημόσια οικονομικά στη γνωστή «κλίνη του Προκρούστη» να αναγκαστούν να δανειστούν από το «ευρωπαϊκό ΔΝΤ» (όπως αποκαλείται ο ΕΜΣ) με αντίτιμο απαράδεκτους όρους, δηλαδή νέα Μνημόνια...

Στον Πίνακα 3 που ακολουθεί παρουσιάζονται τα μέτρα που εξαγγέλθηκαν στις 26 χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εξαιρουμένης της Ελλάδας για την οποία υπάρχει ξεχωριστή αναφορά στη συνέχεια, κι αφορούν και τους τρεις πυλώνες: απ' ευθείας ενισχύσεις, παρατάσεις πληρωμών και εγγυήσεις δανείων.

Πίνακας 3. Οικονομικές παρεμβάσεις κατά κράτος – μέλος ΕΕ

Κράτος	Μέγεθος οικονομικής παρέμβασης σε δισ. ευρώ (εκτός κι αν δηλώνεται αλλιώς)	Οικονομική παρέμβαση ως ποσοστό ΑΕΠ (2019)	Περιεχόμενο οικονομικής παρέμβασης
Αυστρία	38	9%	Χρηματοδότηση συστήματος υγείας, αποζημίωση αυτοαπασχολουμένων και μικρών επιχειρήσεων για απώλειες κερδών (4 δισ.), εγγυήσεις σε εξαγωγικές εταιρείες (2 δισ.), ενίσχυση εξαγωγικών εταιρειών (15 δισ.), εγγυήσεις δανείων (7 δισ.), παρατάσεις πληρωμών φόρων (10 δισ.)
Βέλγιο	59	12%	Χρηματοδότηση συστήματος υγείας, ενίσχυση ανέργων και αυτοαπασχολουμένων, παροχή ρευστότητας για την παράταση πληρωμών φόρων και εισφορών κοινωνικής ασφάλισης εταιρειών και αυτοαπασχολουμένων.
Βουλγαρία	2,15 BGN	2%	Κάλυψη του 60% των μισθών των εργαζομένων στους πληττόμενους τομείς (0,8% ΑΕΠ), παράταση πληρωμής εταιρικών φόρων έως 30/6 (0,5% ΑΕΠ), επιπλέον αμοιβές στα υπουργεία Υγείας, Εσωτερικών, Άμυνας (0,4% ΑΕΠ), κ.α.

Κράτος	Μέγεθος οικονομικής παρέμβασης σε δισ. ευρώ (εκτός κι αν δηλώνεται αλλιώς)	Οικονομική παρέμβαση ως ποσοστό ΑΕΠ (2019)	Περιεχόμενο οικονομικής παρέμβασης
Γαλλία	345	15%	Μέτρα υποστήριξης ρευστότητας 45 δισ. (2% ΑΕΠ) και κρατικές εγγυήσεις για τραπεζικά δάνεια 300 δισ. (13% ΑΕΠ). Μεταξύ των μέτρων περιλαμβάνονται δαπάνες για το σύστημα υγείας, παράταση πληρωμών φόρων και εισφορών κοινωνικής ασφάλισης για εταιρείες, επιτάχυνση φορολογικών επιστροφών, υποστήριξη μισθωτών σε εκ περιτροπής εργασία, άμεση οικονομική υποστήριξη σε πληττόμενες μικροεπιχειρήσεις και αυτοαπασχολούμενους, παράταση πληρωμών ενοικίου και λογαριασμών για πληττόμενες μικροεπιχειρήσεις και ΜΜΕ, παράταση των επιδομάτων ανεργίας όσο διαρκεί η καραντίνα, κ.α.
Γερμανία	1.094	32,30%	Δημοσιονομικά μέτρα 156 δισ. (4,9% ΑΕΠ) για: στήριξη του συστήματος υγείας, των μίνι θέσεων εργασίας ("kurzarbeit") και των αυτοαπασχολούμενων, επέκταση του επιδόματος παιδιών και απ' ευθείας μεταβιβάσεις σε ΜΜΕ και αυτοαπασχολούμενους που θίχτηκαν από την πανδημία μαζί με άτοκη παράταση πληρωμής φορολογικών υποχρεώσεων. Μέσω του νεοϊδρυθέντος Ταμείου Οικονομικής Σταθεροποίησης και της δημόσιας αναπτυξιακής τράπεζας KfW εγγυήσεις για δάνεια ύψους 825 δισ. ευρώ (25% ΑΕΠ). Επιπλέον, πολλά κρατίδια ανακοίνωσαν άμεση βοήθεια συνολικού ύψους 48 δισ. και 63 δισ. για εγγυήσεις δανείων.
Δανία	110,9 DKK	5%	Υποστήριξη στο σύστημα υγείας, σε εργαζόμενους κι επιχειρήσεις, παράταση στην καταβολή φόρων και κρατική εγγύηση σε δάνεια.
Εσθονία	2	7%	Υποστήριξη συστήματος υγείας, σε μισθούς εργαζομένων, επιχειρηματικά δάνεια, κρατικές εγγυήσεις σε δάνεια και αποζημιώσεις για ακύρωση αθλητικών και πολιτιστικών γεγονότων.
Ιρλανδία	7,2	2%	Χρηματοδότηση του 70% των μισθών και μέχρι 410 ευρώ για όσο διαρκεί η πανδημία, χορήγηση 350 ευρώ ανά εβδομάδα για εργαζόμενους και ελεύθερους επαγγελματίες που υποχρεούνται με βεβαίωση γιατρού να παραμείνουν σε απομόνωση ή δεν μπορούν να εργαστούν, παροχή ρευστότητας σε πληττόμενες επιχειρήσεις (200 εκ.) και υποστήριξη του συστήματος υγείας (1 δισ.)

Κράτος	Μέγεθος οικονομικής παρέμβασης σε δισ. ευρώ (εκτός κι αν δηλώνεται αλλιώς)	Οικονομική παρέμβαση ως ποσοστό ΑΕΠ (2019)	Περιεχόμενο οικονομικής παρέμβασης
Ισπανία	131,9	10,90%	<p>Δημοσιονομικά μέτρα ύψους 13,9 δισ. (1% ΑΕΠ) για υποστήριξη του συστήματος υγείας (1 δισ.), προκαταβολές στις περιφέρειες για τα τοπικά συστήματα υγείας (2,8 δισ.), επιπλέον χρηματοδότηση έρευνας για κορονοϊό (110 εκ.), επιδόματα ανεργίας για προσωρινές αναστολές συμβάσεων εργασίας, αυξημένες αποζημιώσεις για άδεια ασθενείας, ενισχύσεις σε αυτοαπασχολούμενους, προσωρινή επιδότηση 430 ευρώ σε εποχιακούς εργάτες που η σύμβασή τους λήγει όσο διαρκεί η κατάσταση έκτακτης ανάγκης και δεν είναι επιλέξιμοι για επιδόματα ανεργίας, μεταφορά 25 εκ. στις αυτόνομες κοινότητες για γεύματα παιδιών που δεν πάνε σχολείο, επιδότηση ενοικίου για ευάλωτους ενοικιαστές των οποίων ο ιδιοκτήτης δεν συγκαταλέγεται στους μεγάλους ιδιοκτήτες, επέκταση των επιδοτήσεων για παροχή ενέργειας, απαλλαγή από κοινωνικές εισφορές εταιρειών που διατηρούν το προσωπικό τους, παράταση καταβολής φόρου για ΜΜΕ και αυτοαπασχολούμενους για 6 μήνες (14 δισ.), 50% μείωση εργατικών ασφαλιστικών εισφορών από Φεβρουάριο έως Ιούνιο 2020 για εργαζόμενους με σταθερά ασυνεχείς συμβάσεις εργασίας στον τομέα του τουρισμού και σε συναφείς δραστηριότητες, 6μηνη άτοκη παράταση στην καταβολή ασφαλιστικών εισφορών των αυτοαπασχολούμενων, ευελιξία στους εργαζόμενους να διαχειριστούν τους συνταξιοδοτικούς τους λογαριασμούς, ευελιξία στην αναμόρφωση του προϋπολογισμού, κεντρική διαχείριση των ιατρικών προμηθειών, κ.α. Επιπλέον 100 δισ. κρατικές εγγυήσεις σε δάνεια για εταιρείες και αυτοαπασχολούμενους.</p>
Ιταλία	375	21,40%	<p>Δημοσιονομικά μέτρα 25 δισ. (1,4% ΑΕΠ) που περιλαμβάνουν: Υποστήριξη του συστήματος υγείας και της πολιτικής προστασίας (3,2 δισ.), διάσωση θέσεων εργασίας και υποστήριξη εισοδήματος απολυμένων εργατών και αυτοαπασχολούμενων (10,3 δισ.), παράταση πληρωμών φόρων και λογαριασμών στα δημαρχεία που έχουν πληγεί (6,4 δισ.). Επίσης, 350 δισ. (20% ΑΕΠ) παροχή ρευστότητας σε επιχειρήσεις και νοικοκυριά.</p>

Κράτος	Μέγεθος οικονομικής παρέμβασης σε δισ. ευρώ (εκτός κι αν δηλώνεται αλλιώς)	Οικονομική παρέμβαση ως ποσοστό ΑΕΠ (2019)	Περιεχόμενο οικονομικής παρέμβασης
Κροατία	3,82 HRK	1%	Τρίμηνη άτοκη παράταση πληρωμής υποχρεώσεων στο δημόσιο, άτοκα δάνεια σε περιφέρειες, επιδότηση κατώτατου μισθού για 400.000 θέσεις εργασίας και έγκαιρη αποπληρωμή φορολογίας φυσικών προσώπων
Κύπρος	0,7	3%	Υποστήριξη συστήματος υγείας, εισοδηματική ενίσχυση νοικοκυριών, επιδόματα ανεργίας, προσωρινή μείωση συντελεστών ΦΠΑ, ενίσχυση πληττόμενων επιχειρήσεων προς διατήρηση των θέσεων εργασίας, υποστήριξη τουριστικού τομέα και δίμηνη παράταση καταβολής ΦΠΑ και προγραμματισμένης αύξησης των εισφορών στο σύστημα υγείας.
Λετονία	1	3%	Κάλυψη 75% (αφορολόγητου) μισθού εργαζομένων από τον προϋπολογισμό κι έως 700 ευρώ, άδειες ασθενείας, τριετή παράταση για καταβολή φόρων στις πληγείσες επιχειρήσεις, 20% μπόνους για το ιατρικό και νοσηλευτικό προσωπικό (περίπου 4.500 άτομα).
Λιθουανία	6,2	12%	Δημοσιονομικά μέτρα ύψους 2,5 δισ. ευρώ (5% ΑΕΠ) όπου περιλαμβάνονται: υποστήριξη του συστήματος υγείας (500 εκ.), χρηματοδότηση φροντίδας ατόμων με ειδικές ανάγκες, γονιών που έπρεπε να μείνουν σπίτι και αυτοαπασχολούμενων (550 εκ.) και συγχρηματοδότηση επενδύσεων για την κλιματική αλλαγή. Επιπλέον, 5 δισ. ευρώ (10% ΑΕΠ) για εγγύηση δανείων σε ΜΜΕ και γεωργία.
Λουξεμβούργο	9,75	15,30%	Δημοσιονομικά μέτρα ύψους 1,75 δισ. (2,8% ΑΕΠ) όπου περιλαμβάνονται το 80% των αδειών των εργαζομένων που απουσιάζουν για οικογενειακούς λόγους (400 εκ. ή 0,6% ΑΕΠ), μέρος του επιδόματος ανεργίας (1 δισ. ευρώ ή 1,6% ΑΕΠ), προκαταβολές κάλυψης κόστους σε επιλεγμένες επιχειρήσεις και ελεύθερους επαγγελματίες που αντιμετωπίζουν οικονομικές δυσκολίες (350 εκ. ή 0,5% ΑΕΠ) και αναχρηματοδότηση πιστωτικού ΦΠΑ κάτω των 10.000 ευρώ (50 εκ. ευρώ ή 0,1% ΑΕΠ). Επιπλέον, χορήγηση 8 δισ. (12,5% ΑΕΠ) για παροχή ρευστότητας στις πληττόμενες επιχειρήσεις με την μορφή μετάθεσης πληρωμών φόρων, ασφαλιστικών εισφορών και εγγύησης πιστώσεων.

Κράτος	Μέγεθος οικονομικής παρέμβασης σε δισ. ευρώ (εκτός κι αν δηλώνεται αλλιώς)	Οικονομική παρέμβαση ως ποσοστό ΑΕΠ (2019)	Περιεχόμενο οικονομικής παρέμβασης
Μάλτα	1,8	12%	Υποστήριξη συστήματος υγείας (35 εκ.), έκτακτη βοήθεια σε νοικοκυριά που είναι σε καραντίνα, σε όσους δεν μπορούν να εργαστούν από το σπίτι, σε επιχειρήσεις και αυτοαπασχολούμενους που ανέστειλαν ή μείωσαν τη δραστηριότητά τους, ειδικά επιδόματα ανεργίας κι αύξηση της επιδότησης ενοικίου για ανέργους. Παράταση της πληρωμής φόρων και ασφαλιστικών εισφορών.
Ολλανδία	15	1,50%	Δημοσιονομικά μέτρα ύψους 10-20 δισ. (1-2% ΑΕΠ) που περιλαμβάνουν αποζημίωση μέχρι και 90% του εργατικού κόστους σε εταιρείες που αναμένουν μείωση εσόδων άνω του 20%, αποζημίωση πληττόμενων κλάδων (φιλοξενία, ταξίδια, κ.α.), υποστήριξη αυτοαπασχολούμενων, άτοκη παράταση πληρωμής φορολογικών υποχρεώσεων. Επιπλέον, εγγύηση δανείων σε ΜΜΕ ύψους αναλόγου της ζήτησης.
Ουγγαρία	2.524 HUF	0,06%	Απαλλαγή από υποχρέωση καταβολής εργοδοτικών ασφαλιστικών εισφορών, μείωση εισφορών υγείας μέχρι 30/6, φορολογική απαλλαγή 80.000 ΜμΕ του τομέα των υπηρεσιών. Υποστήριξη του συστήματος υγείας με το 0,06% ΑΕΠ.
Πολωνία	61.335 PLN	2,90%	Τα δημοσιονομικά μέτρα ύψους 2,9% ΑΕΠ περιλαμβάνουν: Υποστήριξη συστήματος υγείας, υποστήριξη στη μισθοδοσία επιχειρήσεων που επλήγησαν και αυτοαπασχολούμενων, αυξημένες εγγυήσεις προς τις επιχειρήσεις από την Εθνική Αναπτυξιακή Τράπεζα, επιπλέον δάνεια σε πολύ μικρές επιχειρήσεις, παράταση πληρωμής ασφαλιστικών εισφορών, αποζημίωση των γονιών για το κλείσιμο σχολείων, κ.α. Επιπλέον, εγγυήσεις δανείων και μικροδάνεια ύψους 3,3% ΑΕΠ.
Πορτογαλία	9,2	4,40%	Κρατικές εγγυήσεις για δάνεια μέσω των τραπεζών σε ΜΜΕ και πολύ μικρές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στους πληττόμενους τομείς (3 δισ., 1,4% ΑΕΠ), παράταση στην αποπληρωμή υποχρεώσεων (5,2 δισ., 2,5% ΑΕΠ), απαλλαγή από εισφορές κοινωνικής ασφάλισης (1 δισ., 0,5% ΑΕΠ). Προβλέπονται κι άλλα μη κοστολογημένα ακόμη μέτρα για τους αυτοαπασχολούμενους, όσους γονείς αναγκάστηκαν να μείνουν σπίτι για να προσέχουν τα παιδιά, άρρωστους και όσους είναι σε καραντίνα.

Κράτος	Μέγεθος οικονομικής παρέμβασης σε δισ. ευρώ (εκτός κι αν δηλώνεται αλλιώς)	Οικονομική παρέμβαση ως ποσοστό ΑΕΠ (2019)	Περιεχόμενο οικονομικής παρέμβασης
Ρουμανία	1,88 RON	2%	Υποστήριξη του συστήματος υγείας, μερική κάλυψη μισθών γονιών που αναγκάστηκαν να μείνουν σπίτι όσο τα σχολεία είναι κλειστά και για έναν μήνα των μισθών εργαζομένων που βρέθηκαν σε κίνδυνο απόλυσης. Επιπλέον, 1% ΑΕΠ για εγγυήσεις δανείων σε ΜμΕ, επενδύσεις και κεφάλαιο κίνησης
Σλοβακία			Παράταση αποπληρωμής φορολογικών υποχρεώσεων, υποστήριξη για πληττόμενους εργατές και επιχειρήσεις μέσω διεύρυνσης των προϋποθέσεων ένταξης σε προγράμματα κοινωνικής ασφάλισης, ελαστικοποίηση των όρων εργατικής νομοθεσίας, διαπραγματεύσεις με τράπεζες για παράταση εξόφλησης δανείων. Τα ποσά τελούν υπό διαπραγμάτευση.
Σλοβενία	3	6,30%	Υποστήριξη του συστήματος υγείας, παράταση αποπληρωμής φορολογικών υποχρεώσεων σε δόσεις μέχρι και 24 μήνες, επιδοτήσεις σε μισθούς για συμβάσεις εργασίας που τέθηκαν σε αναστολή λόγω πανδημίας (50 εκ.), κρατικές εγγυήσεις για πληττόμενες επιχειρήσεις κι ειδικότερα ΜΜΕ (600 εκ.), μείωση τιμών ηλεκτρικού κατά 20% για τους επόμενους τρεις μήνες, κ.α.
Σουηδία	364-637 KRN	7,6%-13,3%	Επιπλέον δαπάνες για επιδότηση μισθών σε βραχυχρόνιες άδειες και άδειες ασθενείας, δάνεια και εγγυήσεις δανείων σε ΜΜΕ, επιπλέον χρηματοδοτήσεις στον πολιτιστικό και αθλητικό τομέα για εκπαίδευση και κατάρτιση, επιδότηση ενοικίου σε συγκεκριμένους τομείς, αύξηση των επιδομάτων ανεργίας, επέκταση των ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης, προσωρινή μείωση των εργοδοτικών εισφορών κοινωνικής ασφάλισης, ενισχύσεις δήμων και περιφερειών, παρατάσεις πληρωμών φόρων και εισφορών μέχρι και 12 μήνες κι επιπλέον ενίσχυση του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας.
Τσεχία	37	18%	Οικονομική υποστήριξη στο 60% των μικτών αποδοχών των εργαζομένων που μπήκαν σε καραντίνα και ως το 80% του μισθού των εργαζομένων που η επιχείρησή τους έκλεισε για προληπτικούς λόγους (3,7 δισ. 2% ΑΕΠ). Πιστωτική γραμμή σε επιχειρήσεις μέσω της κρατικής αναπτυξιακής τράπεζας CMZRB κι επιπλέον εγγυήσεις (33,3 δισ. ευρώ ή 16% ΑΕΠ)

Κράτος	Μέγεθος οικονομικής παρέμβασης σε δισ. ευρώ (εκτός κι αν δηλώνεται αλλιώς)	Οικονομική παρέμβαση ως ποσοστό ΑΕΠ (2019)	Περιεχόμενο οικονομικής παρέμβασης
Φινλανδία	1,5	0,70%	Υποστήριξη στο σύστημα υγείας, μείωση συνταξιοδοτικών εισφορών, παροχή ρευστού σε ΜΜΕ, κι άλλες έκτακτες δαπάνες. Το κόστος της τριμηνιαίας παράτασης φόρων κι εισφορών ύψους 3-4,5 δισ. δεν συμπεριλαμβάνεται

Πηγή: Μεταξύ άλλων (όπως εφημερίδες και ιστοσελίδες): IMF, *Policy Responses to Covid-19*, <https://bit.ly/3ed2Flb>
 Τελευταία ενημέρωση: 3 Απριλίου 2020

Στην Ελλάδα τα μέτρα που ανακοινώθηκαν περιλαμβάνουν: Αύξηση των δαπανών για προμήθειες και προσλήψεις προσωπικού περιορισμένου χρόνου στον τομέα της υγείας, άτοκη παράταση των ημερομηνιών αποπληρωμής φόρων και ασφαλιστικών εισφορών, έκπτωση έγκαιρης καταβολής φόρου και εισφορών κατά 25%, μπόνους στους εργαζομένους στον τομέα της υγείας και σε άλλες υπηρεσίες που πρωταγωνιστούν στην μάχη εναντίον της πανδημίας, μείωση συντελεστή ΦΠΑ για είδη ατομικής υγείας και προστασίας, μείωση ενοικίου κατά 40% για τους μήνες Μάρτιο και Απρίλιο σε όσες επιχειρήσεις έχουν εφαρμοστεί ειδικά κι έκτακτα μέτρα περί αναστολής ή προσωρινής απαγόρευσης λειτουργίας, επιτάχυνση επιστροφών φόρου εισοδήματος και ΦΠΑ για ποσά φόρου μέχρι 30.000 ευρώ, στήριξη ανέργων, ελεύθερων επαγγελματιών, αυτοαπασχολούμενων και ιδιοκτητών ατομικών επιχειρήσεων, εισαγωγή του μέτρου της επιστρεπτέας προκαταβολής, δυνατότητα αναστολής των συμβάσεων εργασίας και παροχή από το κράτος αποζημίωσης ύψους 800 ευρώ σε κάθε εργαζόμενο, κρατικές εγγυήσεις σε δάνεια, προγράμματα τηλεκατάρτισης 100 ωρών

σε επιστήμονες ελεύθερους επαγγελματίες (γιατρούς, δικηγόρους, μηχανικούς/ αρχιτέκτονες, οικονομολόγους/λογιστές, εκπαιδευτικούς κι ερευνητές), αναστολή 75 ημερών στην εξόφληση αξιολογίων, παράταση στην εξόφληση ενήμερων τραπεζικών δανείων, παράταση δωρεάν φαρμακευτικής περίθαλψης ανασφάλιστων, διευκόλυνση πρόσβασης σε χρηματοδότηση των κατ' επάγγελμα αγροτών, μέτρα διατήρησης ευνοϊκών ρυθμίσεων προς τα ταμεία, επιδότηση τόκων δανείων ΜΜΕ μέσω ΕΣΠΑ κ.α.

Παρότι οι ανακοινώσεις από την ελληνική κυβέρνηση έγιναν έγκαιρα, σε πολλές περιπτώσεις παρατηρήθηκαν κενά, δυσκολίες και εμπόδια στην εφαρμογή των νόμων (δηλώσεις στο ΠΣ Εργάνη, παράταση εξόφλησης αξιολογίων, κ.α.), ενώ αντιδράσεις προκάλεσε η εξαίρεση από τη δυνατότητα παράτασης αποπληρωμών δόσεων τραπεζικών δανείων από τους μη ενήμερους πελάτες, οι διακοπές στην παροχή ηλεκτρικού από ιδιωτικές εταιρείες ρεύματος, κ.α. Συνολικά, τα μέτρα που ανακοινώθηκαν στην Ελλάδα κατά το συντριπτικά μεγαλύτερο μέρος τους περιλαμβάνουν εγγυήσεις δανείων και

παρατάσεις στις πληρωμές φορολογικών και ασφαλιστικών υποχρεώσεων κι ένα μικρό μόνο μέρος αφορά άμεσες εισοδηματικές ενισχύσεις. Εν συντομία πρόκειται για μέτρα που αν και είναι σημαντικού ύψους υπολείπονται των περιστάσεων. Το χειρότερο ωστόσο είναι πώς πρόκειται για μέτρα τοξικά, τα οποία θα αυξήσουν την υπερχρέωση, χωρίς να εγγυώνται ότι δεν θα υπάρξουν εισοδηματικές απώλειες για μισθωτούς και μικρομεσαίες επιχειρήσεις.

Στον υπόλοιπο κόσμο, εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης, εφαρμόστηκε μια πολύ πιο ευρηματική βεντάλια μέτρων. Τα μέτρα ανακούφισης, μεταξύ άλλων, περιελάμβαναν:

1. Μέτρα άμεσης εισοδηματικής

ενίσχυσης σε εργαζόμενους, νοικοκυριά, αυτοαπασχολούμενους, συνταξιούχους, κ.α.

- ▶ Πληρωμή λογαριασμών ηλεκτρικού και ύδρευσης για νοικοκυριά και επιχειρήσεις (στο Μπαχρέιν, στη Βολιβία για 3 μήνες στις φτωχότερες οικογένειες το ηλεκτρικό και 50% του πόσιμου νερού για όλα τα νοικοκυριά).
- ▶ Αποζημίωση για απώλειες κερδών των αυτοαπασχολούμενων (Ελβετία).
- ▶ Απ' ευθείας καταβολή μετρητών σε αυτοαπασχολούμενους και ΜΜΕ (Ισραήλ).
- ▶ Παραχώρηση επιδόματος ανεργίας σε ανέργους που δεν το δικαιούνται (Ισραήλ).
- ▶ Απ' ευθείας καταβολή μετρητών σε ευάλωτα νοικοκυριά (ΗΠΑ, 7 δισ. λίρες σε Αγγλία, στη Βολιβία 73 δολ. ανά μαθητή, στον Ισημερινό 120 δολ. σε 400.000 φτωχές οικογένειες, στο Ελ Σαλβαδόρ 3-00 δολ. στο 60% των νοικοκυριών, Ινδία, Ιράν, Ιαπωνία, Λίβανος, Τουρκία).

- ▶ Παράδοση τροφίμων σε ευάλωτες οικογένειες (ΗΠΑ, Ουρουγουάη, στη Βολιβία τρόφιμα αξίας 58 δολ. σε 1,5 εκ. οικογένειες, στον Ισημερινό, στην Ονδούρα στο ένα τρίτο του πληθυσμού, στο Λίβανο μαζί με είδη υγιεινής, Μαυροβούνιο, Σρι Λάνκα) και σε ευπαθείς ομάδες (άτομα με ειδικές ανάγκες και άστεγοι στην Τυνησία, πόρνες στο Μπαγκλαντές).
- ▶ Αύξηση του επιδόματος ασθενείας και ανεργίας στο ύψος του βασικού μισθού μέχρι το τέλος του 2020 (Ρωσία).
- ▶ Απ' ευθείας καταβολή μετρητών σε αδήλωτους εργαζόμενους που δουλεύουν στην «μαύρη» αγορά εργασίας και εποχιακούς εργαζόμενους (Βραζιλία).
- ▶ Απ' ευθείας καταβολή έκτακτης ενίσχυσης σε εργαζόμενους που δεν δικαιούνται αναρρωτική άδεια (Καναδάς).
- ▶ Έκτακτη ενίσχυση συνταξιούχων (Βραζιλία, Μεξικό, Μαυροβούνιο).
- ▶ Αύξηση των συντάξεων (Ουκρανία, Τουρκία, κατά 14% στην Αίγυπτο).
- ▶ Αυξημένα επιδόματα ανεργίας ή διεύρυνση των δικαιούχων (ΗΠΑ, Κίνα, Ισλανδία).
- ▶ Έκδοση χρεωστικής κάρτας αλληλεγγύης (Δομινικανή Δημοκρατία, με δυνατότητα αγορών 90 ευρώ ανά μήνα, μέχρι την 31η Μαΐου) ή κουπόνια για φτωχά νοικοκυριά (Ν. Κορέα).
- ▶ Έκτακτη ενίσχυση σε Πολιτείες και χαμηλότερα επίπεδα αυτοδιοίκησης (ΗΠΑ).
- ▶ Δωρεάν παροχή ίντερνετ σε όσους εργαζόμενους δουλεύουν εξ αποστάσεως (Καζακστάν).

2. Ενίσχυση επιχειρήσεων

- ▶ Επιτάχυνση υλοποίησης δημοσίων έργων ως μέσο ενίσχυσης του ιδιωτικού τομέα

(Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, Ουζμπεκιστάν, Αργεντινή).

- ▶ Επιτάχυνση της εξόφλησης προμηθευτών του δημοσίου (Χιλή).
- ▶ Μείωση των λογαριασμών ενέργειας για την βιομηχανία (Αίγυπτος) και γενική μείωση στις τιμές της ενέργειας (Πακιστάν).
- ▶ Μείωση φόρου ενοικίου σε όσους ιδιοκτήτες μειώνουν το ύψος του μισθώματος (Ν. Κορέα, Μογγολία).
- ▶ Εξαίρεση των τουριστικών μισθώσεων από δημοτικά τέλη (Μπαχρέιν).
- ▶ Η κεντρική τράπεζα αναλαμβάνει όλο το κόστος των προμηθειών του ηλεκτρονικού εμπορίου για τρεις μήνες (Σαουδική Αραβία).
- ▶ Χρηματοδότηση εθνικών φαρμακοβιομηχανιών για να υποστηρίξουν την αναγκαία επιστημονική έρευνα (Ακτή Ελεφαντοστού).
- ▶ Δραστηριότητες προβολής για την ενίσχυση του εσωτερικού τουρισμού (Ισλανδία).
- ▶ Κίνητρα για την πρόσληψη προσωπικού όσο διαρκεί η πανδημία (Νιγηρία).

3. Παρεμβάσεις στην αγορά

- ▶ Απ' ευθείας χορήγηση μετρητών σε ΜΜΕ (Αγγλία).
- ▶ Επιβολή ανώτατης τιμής σε κρίσιμα προϊόντα (Ιορδανία, Β. Μακεδονία).
- ▶ Μείωση του ΦΠΑ στα τρόφιμα (Καζακιστάν) και στους αυτοαπασχολούμενους (Ν. Κορέα).
- ▶ Κατάργηση του ΦΠΑ στο εισαγόμενο σιτάρι και αλεύρι (Κόσοβο), σε όλα τα εισαγόμενα τρόφιμα (Μογγολία) και στα εισαγόμενα φάρμακα (Β. Μακεδονία).

- ▶ Υποστήριξη προϊόντων εγχώριας παραγωγής (πχ μείωση φόρου στην αυτοκινητοβιομηχανία στη Ν. Κορέα, ευνοϊκά δάνεια σε παραγωγούς κασμίρ στη Μογγολία).
- ▶ Έλεγχος τιμών για να αποφευχθούν φαινόμενα κερδοσκοπίας (Αργεντινή).
- ▶ Κατάργηση όλων των προμηθειών κι επιβαρύνσεων στις διατραπεζικές συναλλαγές όσο διαρκούν τα μέτρα περιορισμού κυκλοφορίας (Φιλιππίνες).
- ▶ Κατάργηση εισαγωγικών δασμών σε τρόφιμα και φάρμακα (Κατάρ, Ρωσία, Σρι Λάνκα, Βιετνάμ).
- ▶ Πάγωμα των ενοικίων για έξι μήνες (Νέα Ζηλανδία).

3.4 Δημόσια αντιπαράθεση για το περιεχόμενο των μέτρων ανακούφισης

Από την τελευταία κιόλας εβδομάδα του Μαρτίου, όταν έγινε σαφής η σοβαρότητα της κατάστασης ξεκίνησε και η δημόσια συζήτηση για τον χαρακτήρα και το ύψος της οικονομικής παρέμβασης εκ μέρους των κρατών. Η συζήτηση αυτή τροφοδοτήθηκε από μια ουσιαστική διάσταση που είχαν τα μέτρα τα οποία ελήφθησαν κυρίως στην Ευρώπη έναντι εκείνων που ελήφθησαν στις ΗΠΑ. Εν συντομία, όταν στις ΗΠΑ ...έβρεχε ρευστό στην Ευρώπη ...έσταζε πιστώσεις και νέα δάνεια, όπως φαίνεται και από την παρουσίαση που προηγήθηκε.

Μερικά σύντομα μαθήματα για το τι πρέπει να γίνει και τι να μην γίνει σε περιπτώσεις ύφεσης έδωσε η κρίση του 2008. Τότε στο ένα άκρο βρέθηκε η Κίνα που εξήλθε ισχυρότερη (Swanson, 2015), καταφέροντας να μετατρέψει την κρίση σε ευκαιρία και στο άλλο άκρο η Ευρώπη που εξήλθε ασθενέστερη. Ασθενέστεροι όλων οι πλέον ασθενείς•

ο ευρωπαϊκός Νότος. Η στάση των ΗΠΑ είχε περισσότερα κοινά στοιχεία με τη στάση της Κίνας γι αυτό και εξήλθε γρηγορότερα από την κρίση του 2008.

Τι έκανε η Κίνα; Για να ξεπεράσει την κρίση του 2008 μέσα σε 3 χρόνια έριξε περισσότερο από το μπετό που έριξαν οι ΗΠΑ σε έναν ολόκληρο αιώνα! Συγκεκριμένα, ενώ οι Ηνωμένες Πολιτείες από το 1900 ως το 1999 κατανάλωσαν 4,4 γιγατόνους (με τον κάθε γιγατόνο να αντιστοιχεί σε 1 δισ. τόνους) τιμέντο, η Κίνα τα έτη 2011 ως 2013 κατανάλωσε 6,4 γιγατόνους ή το 140% της ποσότητας που κατανάλωσαν οι ΗΠΑ σε έναν αιώνα! Ως αποτέλεσμα, η θέση της Κίνας στην παγκόσμια κατάταξη ανέβηκε πολλές βαθμίδες, ενώ στο εσωτερικό της επιταχύνθηκε η αστικοποίηση και μειώθηκαν δραστικά οι αντιθέσεις.

Τι έκανε η Ευρώπη; Για να ξεπεράσει την κρίση του ευρώ πλημμύρισε με νέα δάνεια τις υπερχρεωμένες χώρες της περιφέρειας, καταφέροντας το αδιανόητο: τα κράτη μέλη που βρίσκονταν ήδη στην δεύτερη ταχύτητα λόγω δομικών αδυναμιών, έκφραση των οποίων ήταν τα υψηλά δημόσια χρέη, να εξέλθουν της κρίσης έχοντας αναλάβει ακόμη μεγαλύτερα χρέη. Έτσι, το χρέος της Ελλάδας από 113% το 2008 έφτασε στο 181% του ΑΕΠ το 2018, της Κύπρου από 49% σε 102%, της Ιταλίας από 106% σε 132%, της Ισπανίας από 40% σε 97%, της Πορτογαλίας από 72% σε 121% και της Ιρλανδίας από 44% σε 65% του ΑΕΠ.

Η ίδια συνταγή (της υπερχρέωσης) ακολουθήθηκε και σε άλλες χώρες του κόσμου κι έτσι φτάσαμε η δεκαετία που ακολούθησε την κρίση του 2008 να χαρακτηρίζεται από περισσότερες πηγές αστάθειας. Με τα λόγια του ΔΝΤ, στη βάση μιας μελέτης σε

180 χώρες του κόσμου: «Δέκα χρόνια μετά, η ακολουθία των μετασεισμικών δονήσεων και των απαντήσεων που έδωσε η πολιτική μετά την κατάρρευση της Λίμαν Μπράδερς, έχει οδηγήσει σε μια οικονομία όπου ο μέσος λόγος χρέους προς ΑΕΠ βρίσκεται στο 51%, πάνω από το 36% που βρισκόταν πριν την κρίση, οι ισολογισμοί των κεντρικών τραπεζών, ειδικότερα στις ανεπτυγμένες οικονομίες, είναι πολλαπλάσιοι από το μέγεθος που είχαν πριν την κρίση και οι αναδυόμενες και αναπτυσσόμενες οικονομίες τώρα αντιστοιχούν στο 60% του παγκόσμιου ΑΕΠ σε όρους αγοραστικής δύναμης (σε σύγκριση με το 44% τη δεκαετία που προηγήθηκε της κρίσης), εκφράζοντας κατά ένα μέρος μια ασθενή ανάκαμψη στις προηγμένες χώρες» (Wenjie, et. al., 2019).

Τα όσα ακολούθησαν μετά την κατάρρευση της Λίμαν Μπράδερς μέχρι να φτάσουμε στην κρίση του κορονοϊού καθορίστηκαν εν πολλοίς από τους όρους που έγινε η διάσωση των οικονομιών κι όσα αποφασίστηκαν κι εφαρμόστηκαν στο αποκορύφωμα της κρίσης. Κατά συνέπεια, καμιά σιωπή ή άνευ όρων στοίχιση πίσω από τις κεντρικές αποφάσεις της πολιτικής ηγεσίας δεν απαιτείται ακόμη και τις μέρες που η κρίση βρίσκεται στο αποκορύφωμά της. Στη βάση της πολιτικής αντιπαράθεσης και της δημόσιας κριτικής θέτουν άλλωστε το περιεχόμενο των μέτρων ανακούφισης οι ίδιες οι πολιτικές ηγεσίες κάθε φορά. Το ίδιο έγινε και τον Μάρτιο του 2020, πριν καν ξεκινήσουν οι πρώτες ανακοινώσεις. Ξεχωρίζουμε δύο εξ αυτών.

Μια από τις δημόσιες παρεμβάσεις που τάραξαν τα νερά στη γηραιά ήπειρο ήταν του πρώην προέδρου της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, Μάριο Ντράγκι. Ο Ιταλός

τραπεζίτης με δημόσια παρέμβασή του προειδοποίησε ότι είναι αναπόφευκτη μια βαθιά ύφεση και πρότεινε μια σειρά μέτρων για να αποτραπεί το ενδεχόμενο μετατροπής της σε μια παρατεταμένη στασιμότητα (Draghi, 2020). Συνέστησε συγκεκριμένα τη μερική ή συνολική ανάληψη από τον κρατικό προϋπολογισμό των ζημιών του ιδιωτικού τομέα που θα οδηγήσει σε υψηλότερα δημόσια χρέη, ως ένα ενδημικό χαρακτηριστικό των οικονομιών μας, τα οποία θα συνοδεύουν την διαγραφή ιδιωτικού χρέους. Το δεύτερο μέτρο που πρότεινε ο Ντράγκι ήταν η κινητοποίηση του τραπεζικού συστήματος που θα μετατραπεί σε όχημα της κρατικής πολιτικής για να παράσχει κεφάλαια με μηδενικό κόστος κατά παράβαση των κανονισμών ακόμη και των κανόνων για τις εγγυήσεις. Η πρόταση του ισχυρού άνδρα της ΕΚΤ, που έμεινε στην ιστορία για την αποφασιστικότητα του να σώσει το ευρώ και κυρίως την συνοχή του με κάθε κόστος («whatever it takes» ήταν η φράση που είχε χρησιμοποιήσει τον Ιούλιο του 2012) είναι ενταγμένη σε ένα ισχυρό, κυρίαρχο ρεύμα θεωρίας και πρακτικής, που αναδεικνύει τους Μηχανισμούς Μετάδοσης της Νομισματικής Πολιτικής (Monetary Transmission Mechanism). Στο πλαίσιο της ανάλυσής του, κεντρικό ρόλο στον επηρεασμό που ασκεί η νομισματική πολιτική διαδραματίζουν η αγορά αποθεματικών, τα περιουσιακά στοιχεία, το επιτόκιο, η δανειοληπτική πίστη και η συναλλαγματική ισοτιμία (Kuttner & Mosser, 2002• Mishkin, 1995 και ECB).

Ακόμη ωστόσο κι αυτή η παραίνεση του πρώην προέδρου της ΕΚΤ, που ενισχύει περαιτέρω τη χρηματιστικοποίηση της οικονομίας καθώς υπαγάγει πρωτογενή παραγωγή, μεταποίηση, εμπόριο κι άλλες

δραστηριότητες στον τραπεζικό τομέα, φαντάζει κενό γράμμα στην Ελλάδα, αν λάβουμε υπ' όψη μας την αρνητική στάση των τραπεζών την τελευταία δεκαετία, που επέτειναν την ύφεση. Συγκεκριμένα, πρώτο, το γεγονός ότι οι συστημικές τράπεζες ακόμη και σε μια εποχή αρνητικών επιτοκίων δάνειζαν τον Ιανουάριο του 2020 με επιτόκια της τάξης του 4,70% για τα επιχειρηματικά δάνεια και 14,62% για τα καταναλωτικά δάνεια (Τράπεζα Ελλάδας, 2020) και, δεύτερο, ότι απαιτούν εγγυήσεις που συχνά φθάνουν το ύψος του αιτούμενου δανείου. Καθόλου τυχαίο δεν είναι ότι το 90,4% των ΜΜΕ δεν έχει κάνει ποτέ αίτημα χρηματοδότησης σε τράπεζες ενώ η πλειοψηφία όσων υπέβαλε αίτημα (4,2%) δεν εγκρίθηκε. Έγινε αποδεκτό σε μια μικρή μόνο μειοψηφία, του 3,6% (ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ, 2019). Ως αποτέλεσμα, τουλάχιστον στην Ελλάδα, οι τράπεζες από μηχανισμός και κανάλια μετάδοσης μετατρέπονται σε τελικούς παραλήπτες και μοναδικούς ευεργετημένους της νομισματικής πολιτικής που υποτίθεται ότι φτάνει στα όρια της προκειμένου να πυροδοτήσει την επανεκκίνηση της λεγόμενης πραγματικής οικονομίας.

Δεδομένης της αναγνωρισμένης αποτυχίας των τραπεζών και της εκτίναξης του ιδιωτικού χρέους που ακολούθησε τη «μεγάλη ύφεση» του 2008 και προηγήθηκε της κρίσης του κορονοϊού, προτάθηκε η υπό όρους χορήγηση της τρέχουσας κρατικής βοήθειας (Mazzucato, 2020). «Από τις εταιρείες που διασώζονται θα πρέπει να ζητείται η διατήρηση του προσωπικού τους κι η εγγύηση πώς με το πέρας της κρίσης θα επενδύσουν στην εκπαίδευση του προσωπικού και την βελτίωση των συνθηκών εργασίας. Σε ό,τι αφορά τα νοικοκυριά, η κυβέρνηση θα πρέπει να

κοιτάξει, πέρα από τα δάνεια, τη δυνατότητα διαγραφής χρέους δεδομένων των υψηλών επιπέδων ιδιωτικού χρέους. Κατ' ελάχιστον, οι πληρωμές στους πιστωτές θα πρέπει να παγώσουν μέχρι να ξεπερασθεί η οικονομική κρίση, ενώ πρέπει να χρησιμοποιηθούν απ' ευθείας ενέσεις ρευστού σε εκείνα τα νοικοκυριά που βρίσκονται σε μεγαλύτερη ανάγκη».

Κι οι παρεμβάσεις στο εσωτερικό της ΕΕ, που υπολείπονται σε σχέση πχ με των ΗΠΑ, απείχαν ωστόσο μεταξύ τους. Στον Πίνακα 1 φαίνεται καθαρά ότι η Γερμανία δεν αφιερώνει μόνο 77 φορές περισσότερους πόρους σε σχέση με την Ελλάδα (38,6% έναντι 0,5% του ΑΕΠ) για παροχή ρευστότητας και εγγυήσεις, αλλά αφιερώνει και πολύ περισσότερα από οποιαδήποτε άλλη χώρα του ευρωπαϊκού νότου (Ισπανία 0,7% του ΑΕΠ, Ιταλία 0,90%, Ελλάδα 1,10%) για καθαρές οικονομικές ενισχύσεις (6,9% του ΑΕΠ). Μεγαλύτερο μερίδιο του ΑΕΠ της (1,6%) αφιερώνει και η Ολλανδία, σε σχέση με τον ευρωπαϊκό νότο, για καθαρές ενισχύσεις. Εύκολα συνάγεται ότι το τέλος τη κρίσης θα βρει ακόμη πιο διχασμένη την ευρωζώνη, όπως συνέβη μετά την κρίση του 2011, με την Γερμανία, την Ολλανδία και τις άλλες χώρες του βορρά, οι οποίες δανείζονται με καλύτερους όρους σε σχέση με τον ευρωπαϊκό νότο να έχουν στηρίξει πιο αποτελεσματικά τις δικές τους επιχειρήσεις. Ανάλογες αποκλίσεις υπήρχαν και στο εσωτερικό των ευρωπαϊκών κρατών. Στη Γερμανία, για παράδειγμα, η εύπορη Βαυαρία προσέφερε επιπλέον επιδοτήσεις σε αυτοαπασχολούμενους και επιχειρήσεις, εξασφαλίζοντας ότι η κρίση του κορονοϊού θα έχει ακόμη μικρότερες επιπτώσεις στο εισόδημά τους σε σχέση με την υπόλοιπη Γερμανία (Bofinger, 2020).

Η αντιπαράθεση για το περιεχόμενο της δημοσιονομικής παρέμβασης στην Ευρωπαϊκή Ένωση κορυφώθηκε με αφορμή τη συζήτηση στο Συμβούλιο Υπουργών Οικονομικών της ευρωζώνης για το ευρωομόλογο. Η απήχηση του αιτήματος έγινε εμφανής με αφορμή επιστολή 9 αρχηγών κρατών και κυβερνήσεων (Ελλάδα, Γαλλία, Ισπανία, Ιταλία, Πορτογαλία, Βέλγιο, Ιρλανδία, Λουξεμβούργο και Σλοβενία) προς τον πρόεδρο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, Σαρλ Μισέλ, στην οποία επανέφεραν το αίτημα έκδοσης ευρωπαϊκού ομολόγου. Άξια προσοχής στην επιστολή των 9 αρχηγών είναι τόσο μια απρόσμενη παρουσία, του Λουξεμβούργου, όσο και μια απρόσμενη απουσία, της Κύπρου... Απώτερο ζητούμενο ήταν η μείωση των επιτοκίων δανεισμού της Ιταλίας και Ισπανίας κυρίως που λόγω της έκτασης που είχε λάβει η πανδημία, ήταν αντιμέτωπες με πιεστικές ανάγκες κάλυψης μιας δημοσιονομικής επέκτασης που εκτιμούταν ακόμη και στο 10% του ΑΕΠ. Το τείχος που χωρίζει τον ευρωπαϊκό βορρά από τον ευρωπαϊκό νότο εκφράζεται ανάγλυφα στα διαφορετικά επιτόκια με τα οποία δανείζονται οι μεν και οι δε. Στις 10 Απριλίου, για παράδειγμα, μια περίοδος μάλιστα που είχαν σβήσει οι ...φωτιές στα σπρεντς, η απόδοση του 10ετούς ομολόγου της Ολλανδίας και της Γερμανία είχε φτάσει το -0,10% και -0,36 αντίστοιχα, όταν οι αποδόσεις της Γαλλίας, της Ισπανίας, της Πορτογαλίας, της Ιταλίας και της Ιταλίας ανέρχονταν σε: 0,09%, 0,77%, 0,89%, 1,58% και 1,74%, αντίστοιχα. Είναι εμφανές ότι το πρόβλημα του κόστους δανεισμού της Ελλάδας, που δεν ακολούθησε την Ιταλία και την Ισπανία στην απειλή βέτο κατά τη Σύνοδο Κορυφής των ηγετών της ΕΕ στις 25 Μαρτίου, είναι μεγαλύτερο από το πρόβλημα που

αντιμετωπίζουν Ισπανία και Ιταλία...

Η πέρα για πέρα προβλέψιμη άρνηση της Γερμανίας, μέσω της χώρας – δορυφόρου της, Ολλανδίας, να δεχθεί την έκδοση κοινού ομολόγου με το επιχείρημα ότι έτσι θα αυξανόταν το δικό της κόστος δανεισμού, έκλεισε για δεύτερη φορά σε μια δεκαετία τη συζήτηση για αμοιβαιοποίηση του δημόσιου χρέους στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η απόρριψη της πρότασης έκδοσης ευρωομολόγου, που δεν μπορεί να χαρακτηριστεί καν ριζοσπαστική πρόταση μιας κι επιπλέον χρέος επιζητούσε, απλώς με καλύτερους όρους, σηματοδοτεί το βάθεμα του χάσματος μεταξύ ευρωπαϊκού βορρά και νότου. Έτσι, από την κρίση του κορονοϊού, που ακόμη παραμένει άγνωστο πόσο θα διαρκέσει, οι χώρες της πρώτης ταχύτητας θα εξέλθουν ισχυρότερες και οι χώρες της δεύτερης ταχύτητας ακόμη πιο ασθενείς κι ευάλωτες...

Εν κατακλείδι, τα τρισ. ευρώ κρατικής βοήθειας, υπό οποιαδήποτε μορφή, που ανακοινώθηκαν σε όλο τον κόσμο αν και εγγυώνται την αποτροπή της εξαθλίωσης για τους εργαζόμενους ή τους αυτοαπασχολούμενους και τον ξαφνικό θάνατο για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, δεν αποτρέπουν την σοβαρή επιδείνωση της θέσης τους. Αυτό που αντίθετα επιβεβαιώνεται είναι ότι η έξοδος από την κατάσταση έκτακτης ανάγκης θα συνοδευτεί από ακόμη λιγότερη οικονομική δημοκρατία, μεγαλύτερη ανεργία, περισσότερη εργασιακή επισφάλεια και μαζικά λουκέτα σε μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις. Υπάρχει μια πληθώρα αξιόπιστων πηγών που βεβαιώνουν ότι η επόμενη μέρα θα είναι χειρότερη.

Για παράδειγμα, οι αυτοαπασχολούμενοι που εργάζονται στους κλάδους που εθίγησαν περισσότερο από την διακοπή των εργασιών και αντιπροσωπεύουν το 14% του

εργατικού δυναμικού στην ΕΕ «σε πολλές χώρες λαμβάνουν μικρότερη υποστήριξη σε σχέση με τους μισθωτούς ...παρότι ο μέσος αυτοαπασχολούμενος κερδίζει 18% λιγότερα από τον μέσο εργαζόμενο» (Bruegel, 2020). «Μέσα στο χάος ένα πράγμα, τουλάχιστον, είναι σίγουρο: λίγες εταιρείες πρόκειται να κερδίσουν ακόμη μεγαλύτερο προβάδισμα. Ήδη μερικές είναι πηγή χρηματοοικονομικής σταθερότητας. Στοιχίζει λιγότερο να ασφαλίσεις το χρέος της Johnson & Johnson από το ενδεχόμενο της χρεοκοπίας, από τον Καναδά!» (Economist, 2020). Το βρετανικό έντυπο προδικάζει μάλιστα ότι «ο Covid-19 δεν θα έχει χρόνια αποτελέσματα μόνο στην κοινωνία και τη συμπεριφορά των ανθρώπων. Θα αλλάξει επίσης και τη δομή των παγκόσμιων επιχειρήσεων», ενισχύοντας τις τάσεις μονοπώλησης. Σε ανάλογη πρόβλεψη για τον κίνδυνο να κλείσει το 30% των μικρών επιχειρήσεων στις ΗΠΑ, παρότι εκεί ελήφθησαν τα πιο γενναία σχετικά μέτρα, προέβη και ο δισεκατομμυριούχος πρώην διευθύνων των Starbucks, Χάουαρντ Σούλτς, μιλώντας στο CNBC (Stankiewicz, 2020).

Σε ό,τι αφορά την Ελλάδα και τα μέτρα που εξαγγέλθηκαν «η έμφαση στα δάνεια είναι προβληματική, την ώρα που οι επιχειρήσεις είναι χρεωμένες, ενώ είναι ασαφές αν οι τράπεζες θα δανειοδοτήσουν όλους ή μόνο μεγάλους πελάτες τους» (Λαμπριανίδης, 2020). Τέλος, ενδεικτικό για τις δύσκολες μέρες που έρχονται, με το πέρας της πανδημίας, είναι το εύρημα της έρευνας που πραγματοποίησε το ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ με την εταιρεία Marc, ότι 1 στις 7 επιχειρήσεις ή 100.000 ενδέχεται να κλείσουν μετά την άρση των περιοριστικών μέτρων, ενώ μεταξύ όσων επιχειρήσεων συνέχισαν να λειτουργούν το 74% κατέγραφε μείωση του τζίρου. Ενδιαφέρον

παρουσιάζουν οι παρατηρούμενες αποκλίσεις συναρτήσει του μεγέθους της επιχείρησης. Έτσι, από τις επιχειρήσεις χωρίς προσωπικό μείωση του τζίρου καταγράφει το 86%, ενώ στις επιχειρήσεις με περισσότερα από 5 άτομα προσωπικό μείωση πωλήσεων καταγράφει ένα πολύ μικρότερο ποσοστό της

τάξης του 54% (ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ, 2020). Φαίνεται επομένως ότι η κρίση επιτείνει τις τάσεις μονοπώλησης της αγοράς.

Με βάση τα παραπάνω κανείς δεν θα μπορεί να ισχυριστεί πώς δεν ήξερε τι θα επακολουθήσει μετά την άρση των απαγορευτικών μέτρων...

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ τον καθηγητή Διονύση Γράβαρη, επιστημονικό διευθυντή του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ, και τον Αντώνη Αγγελάκη, επιστημονικό στέλεχος του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ, για τα σχόλια και τις παρατηρήσεις τους επί του προσχεδίου. Σε κάθε περίπτωση ισχύουν κι εδώ τα γνωστά περί της ευθύνης που φέρουν ακέραια οι συγγραφείς.

Πηγές

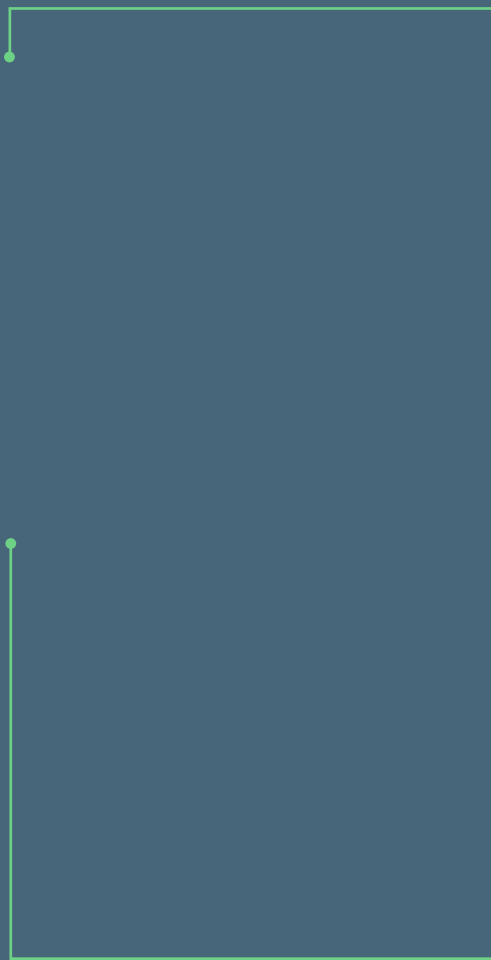
- American-Hellenic Chamber of Commerce (2020), Το Ελληνο-Αμερικανικό Εμπορικό Επιμελητήριο παρουσιάζει τα αποτελέσματα της έρευνας για τις επιπτώσεις του COVID-19, Μάρτιος. <https://bit.ly/2V60mJa> [Τελευταία πρόσβαση: 15/4/2020]
- Bofinger, P. (2020), «Coronavirus crisis: now is the hour of Modern Monetary Theory», *Social Europe*, March, 23. <https://bit.ly/34y4RPK> [Τελευταία πρόσβαση: 15/4/2020]
- Bruegel (2020), *COVID-19: The self-employed are hardest hit and least supported*, <https://bit.ly/3ceWLYo> [Τελευταία πρόσβαση: 15/4/2020]
- Chan, S. P. (2020), Coronavirus: Government agrees emergency funding deal with Bank, *BBC News*, April, 9 <https://bbc.in/2REwstE> [Τελευταία πρόσβαση: 15/4/2020]
- CNN, (2020), *The bill for saving the world is \$7 trillion and rising*, March 27. <https://cnn.it/2xvPE5N> [Τελευταία πρόσβαση: 15/4/2020]
- Draghi, M (2020) "We Face a War against Coronavirus and Must Mobilize Accordingly", *Financial Times*, March, 25. <https://on.ft.com/2RuSOxz> [Τελευταία πρόσβαση: 15/4/2020]
- Gourinhas, P.O. (2020), *Flattening the pandemic and recession curves*, "Mitigating the COVID Economic Crisis: Act Fast and Do Whatever it Takes", Ed. By Baldwin, R. & Weder di Mauro, B. A VoxEU.org Book, CEPR Press, pp. 31-39. <https://bit.ly/3bc8e1w> [Τελευταία πρόσβαση: 15/4/2020]
- IMF (2020), *World Economic Outlook*, Chapter 1, «The Great Lockdown», April. <https://bit.ly/34EzROf> [Τελευταία πρόσβαση: 15/4/2020]
- Kuttner, K. & Mosser, P. (2002) The Monetary Transmission Mechanism: Some Answers and Further Question, *FRBNY Economic Policy Review*, May. <https://nyfed.org/2XBSQHH> [Τελευταία πρόσβαση: 15/4/2020]

- Mazzucato, M (2020), «Capitalism Triple Crisis», *Project Syndicate*, March 30, <https://bit.ly/2JUCcei> [Τελευταία πρόσβαση: 15/4/2020]
- McNeil, Jr. D. (2014), White House to Cut Funding for Risky Biological Study, *New York Times*, October 17, <https://nyti.ms/2xjbtWk> [Τελευταία πρόσβαση: 15/4/2020]
- Mishkin, F. (2013), *The Economics of Money, Banking and Financial Markets*, ed. Pearson, Tenth Edition.
- OECD (2020) *Evaluating the initial impact of Covid-19 containment measures on economic activity*, <https://bit.ly/3c1gUb1> [Τελευταία πρόσβαση: 15/4/2020]
- Stankiewicz, K. (2020), *Howard Schultz warns 305 of small businesses at risk of closing without more help*, April 6. <https://cnb.cx/2xvcV7P> [Τελευταία πρόσβαση: 15/4/2020]
- Swanson, A. (2015), "How China used more cement in 3 years than the US did in the entire 20th Century", *Washington Post*, March, 24 <https://wapo.st/2y1X9kQ> [Τελευταία πρόσβαση: 15/4/2020]
- The Economist (2020), *Business and the virus: Best in show*, pp. 63–64., March, 28. [Τελευταία πρόσβαση: 15/4/2020]
- Wenjie, C. Mico, M. & Malhar N. (2019) *The Global Economic Recovery 10 Years After the 2008 Financial Crisis*, *IMF Working Paper*, April, 26, WP/19/83. <https://bit.ly/34soWHo> [Τελευταία πρόσβαση: 15/4/2020]
- Wren-Lewis, S. (2020), «The economic effects of a pandemic», *Social Europe*. March, 10. <https://bit.ly/2Vx7YDw> [Τελευταία πρόσβαση: 15/4/2020]
- Βατικιώτης, Λ. (2020), «Φταίει η ευθεία κι όχι η ...καμπύλη», *Δημοσιογραφία*, Απρίλιος, www.dimosiografia.gr
- ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ (2019), *Εξαμηνιαίο δελτίο οικονομικού κλίματος μικρομεσαίων επιχειρήσεων*, Ν22, Αθήνα: ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ, <https://bit.ly/3chwyij> [Τελευταία πρόσβαση: 15/4/2020]
- ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ (2020), *Έκτακτη έρευνα για τις επιπτώσεις της υγειονομικής κρίσης στις μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις*, Απρίλιος. [Τελευταία πρόσβαση: 15/4/2020]
- Τράπεζα της Ελλάδας (2020), *Τραπεζικά επιτόκια καταθέσεων και δανείων: Ιανουάριος 2020*, 4 Μαρτίου, <https://bit.ly/2wuxtgp> [Τελευταία πρόσβαση: 15/4/2020]

Ιστοσελίδες

- ECB, Transmission Mechanisms of Monetary Theory, <https://bit.ly/3b137B2> [Τελευταία πρόσβαση: 15/4/2020]
- Λαμπριανίδης, Λ. (2020), «Να μην αφήσουμε να εξαφανιστούν οι μικρές επιχειρήσεις από την πανδημία», Στο Κόκκινο, 7 Απριλίου, <https://bit.ly/2K1W2o4> [Τελευταία πρόσβαση: 15/4/2020]

Έτος Ίδρυσης 2006

ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ

Ινστιτούτο Μικρών Επιχειρήσεων
ΓΣΕΒΕΕ

Αριστοτέλους 46
104 33 Αθήνα

email—
info@imegsevee.gr

τηλ—
210 8846852

imegsevee.gr

Το παρόν ερευνητικό κείμενο εκπονήθηκε στο πλαίσιο του Υποέργου 1: "Μηχανισμός μελέτης και ανάλυσης οικονομικού περιβάλλοντος λειτουργίας μικρομεσαίων επιχειρήσεων" της Πράξης "Παρεμβάσεις της ΓΣΕΒΕΕ για τη συστηματική παρακολούθηση και πρόγνωση αλλαγών του παραγωγικού και επιχειρηματικού περιβάλλοντος των μικρομεσαίων επιχειρήσεων" με κωδικό ΟΠΣ 5003864, του Επιχειρησιακού Προγράμματος Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία (ΕΠΑΝΕΚ)

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης